

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка

Історичний факультет
Кафедра філософії та суспільних наук

Кваліфікаційна робота
ЕВОЛЮЦІЯ ВІДНОСИН УКРАЇНА-НАТО (1991–2022 РР.)

Спеціальність: **014.03 Середня освіта (Історія)**
Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Історія)»

здобувача другого
(магістерського) рівня
вищої освіти
Ромашенка Назарія
Валерійовича

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат історичних наук, доцент
Древніцький Юрій Романович

РЕЦЕНЗЕНТ:
кандидат історичних наук, доцент
Прийдун Степан Васильович

Тернопіль, 2025

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ІСТОРИОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1 Історіографія теми дослідження	6
1.2 Джерельна база теми дослідження	8
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ- НАТО.	11
2.1. Підвалини співпраці України та НАТО.....	11
2.2. Перспективи набуття членства України в НАТО	16
РОЗДІЛ 3. НЕВІЙСЬКОВІ СФЕРИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ- НАТО.	27
3.1. Цивільне співробітництво.	27
3.2. Гуманітарна та освітня сфери.....	29
3.3. Наука та охорона довкілля.	32
3.4. Економіка.....	33
РОЗДІЛ 4. ВІЙСЬКОВА СПІВПРАЦЯ, ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ СТОСУНКІВ УКРАЇНА-НАТО.....	39
4.1. Військові навчання	39
4.2. Участь українських військових у міжнародних операціях НАТО.	42
4.3. Співпраця України і НАТО під час повномасштабного вторгнення.	48
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	58

ВСТУП

Актуальність дослідження. Після 2014 року питання національної безпеки для України набуло виняткової, доленосної ваги, що спонукало Київ до фактичного створення з нуля та системної розбудови власних збройних сил, активного розвитку та модернізації власного оборонно-промислового комплексу, формування нової, всеосяжної стратегії національної безпеки, а також глибокого та всебічного поглиблення партнерства з Північноатлантичним Альянсом.

Одночасно, після подій 2014 року, з боку держав-членів НАТО, практична взаємодія та співпраця з Російською Федерацією була повністю припинена, обмежуючись виключно дипломатичними контактами та політичними зв'язками. Індивідуальне, форсоване нарощування військової потужності стало своєрідним каталізатором та переломним етапом у трансформації глобальної архітектури безпеки, особливо для країн Балтії, Польщі, Сполучених Штатів та інших держав, що відчували пряму загрозу.

Незважаючи на стабільне збільшення військових асигнувань та оборонних бюджетів у більшості країн-членів Альянсу, переважна більшість держав-учасниць не змогла адекватно оцінити та повною мірою усвідомити всю глибину та масштаби загроз, які після 2014 року нависали над Європейським континентом та глобальним співтовариством у цілому. Сьогодні, у 2025 р., під час українсько-російської війни питання співпраці Україна-НАТО набуло високої актуальності. В контексті євроатлантичної інтеграції України дане дослідження є необхідним. На тлі безпрецедентної ескалації безпекових викликів на Європейському континенті, спричиненої повномасштабною та неспровокованою агресією Російської Федерації проти суверенної України, фундаментальне питання євроатлантичної інтеграції нашої держави набуло не лише нової, а й абсолютно критичної стратегічної значущості та першочергового пріоритету.

Не дивлячись на значну кількість наукових розвідок з теми, всі вони написані до 2021 р., і відображали взаємовідносини України та НАТО в контексті гібридної українсько-російської війни, а не повноцінного військового вторгнення, як це є наразі.

Також актуальність дослідження визначається запитом суспільства на питання «НАТО: друг чи ворог?». Українцям вкрай важливо пояснити, що таке НАТО і як до нього ставитися.

Мета магістерської роботи – вивчення основних напрямків співпраці Україна-НАТО в умовах суспільно-політичних трансформацій кінця ХХ – початку ХХІ ст.. Відповідно до мети ставимо перед собою такі **завдання**:

- Проаналізувати вітчизняну і зарубіжну історіографію з теми;
- Визначити основні підвалини співпраці між НАТО та Україною;
- Прослідкувати вплив політичних, соціальних, економічних чинників на співпрацю Україна-НАТО;
- Проаналізувати основні напрямки і форми співробітництва;
- Оцінити шанси України на вступ до НАТО;
- Охарактеризувати перспективи України, якщо вона стане членом НАТО.
- Висвітлити співпрацю України з Альянсом під час повномасштабного вторгнення.

Об'єкт дослідження – взаємовідносини Україна-НАТО протягом усього періоду незалежності нашої держави.

Предмет дослідження – становлення і розвиток стосунків Україна-НАТО в конкретних історичних умовах.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на загальних принципах історизму, об'єктивності, системності. У праці використано комплекс методів. Застосовано спеціально-історичні методи, зокрема: проблемно-хронологічний, історико-системний, порівняльно-історичний; загальнонаукові: аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, конкретизація, узагальнення, систематизація.

Використано міждисциплінарний і плюралістичний підходи до вивчення окресленої проблеми.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у збиранні, систематизації та узагальненні зібраного матеріалу, присвяченого різним аспектам співпраці Україна-НАТО.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що дослідження може бути використане політичним керівництвом України для вдосконалення стратегії євроатлантичної інтеграції; громадянами України задля кращого розуміння ролі НАТО в зовнішній політиці України; освітянами, як частину до навчальних курсів з теми. Результати цієї роботи матимуть широке практичне значення та можуть бути активно застосовані широким колом зацікавлених сторін: від здобувачів вищої освіти (студентів), викладачів та науковців академічної спільноти до практичних фахівців, аналітиків та державних службовців, чия професійна діяльність, наукові інтереси або сфера відповідальності безпосередньо пов'язані з вивченням, аналізом та забезпеченням міжнародної безпеки, зовнішньої політики та глобальних процесів.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1991-2025 рр., тобто період незалежності України, коли вона стала активним учасником міжнародної політики.

Структура магістерської роботи відповідно до мети і завдань включає в себе вступ, два розділи, висновки та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ІСТОРИОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Історіографія теми дослідження

Дослідження з цієї теми можна умовно поділити на дві основні категорії: праці українських та зарубіжних авторів.

Українські автори. Протягом останніх двох десятиліть провідні українські науковці та дослідники сформували значний і вагомий доробок фундаментальних та комплексних досліджень, присвячених проблематиці європейської та євроатлантичної інтеграції України. У межах України численні науково-дослідні установи та аналітичні центри активно займаються вивченням цих надзвичайно важливих питань. Серед них особливо вирізняються своєю діяльністю та внеском такі ключові інституції, як Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України та Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України.

Загальний огляд нормативно-правової бази та міжнародно-правових механізмів євроатлантичної інтеграції України здійснили Г. Банда, Г. Динис, П. Трачук, Т. Грачевська [6], а також А. Яковлєва [35].

Еволюція політико-дипломатичних відносин України з НАТО у період 1992–1994 років висвітлена у тезах С. Прийдуна [27], а також у дослідженні В. Бурдяк та І. Мороза [2].

Проблемі воєнно-політичного та оборонного співробітництва України і НАТО, а також проведенню кадрової політики у Збройних Силах України (ЗСУ) за стандартами Альянсу присвятили свої наукові розвідки В. К. Ілленко, О. А. Джус, І. В. Красота, І. Король [13] та інші. Перепідготовку ЗСУ за програмою Україна–НАТО розглянула І. Автушенко [1], тоді як реформування сектору безпеки України на початку 2000-х років аналізували В. Горбулін та О. Шамшур, І. Долгов, В. Корендович [7]. В останні роки українські науковці та експерти приділяють ще більшу увагу дослідженню перспектив впровадження реформ в український безпековий сектор. Зокрема, С. Коробченко та К. Кулагін

зосереджуються на вивченні шляхів реформування системи управління життєвим циклом озброєнь відповідно до стандартів НАТО. Не менш повно проблема реформування українського оборонного й безпекового простору розкрита у праці О. Власюка [5], В. Фролова та О. Устименка [21], які аналізують реформування перспективних напрямків ЗСУ за стандартами НАТО.

Особливої уваги заслуговує публікація Ю. Недзельського, в якій він розглянув участь українських військовослужбовців у програмі «Партнерство заради миру» [19].

Громадська думка відіграє ключову роль на шляху приєднання будь-якої країни до НАТО. Оскільки в Україні суспільна підтримка євроатлантичного курсу держави є неоднозначною, цей аспект перебуває здебільшого в полі зору українських соціологічних центрів та моніторингових установ, аніж у працях окремих українських дослідників. Цій проблемі приділено увагу низки соціологічних інституцій, серед яких Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва [12], Центр Разумкова [28] та інші.

Науково-технічний напрямок співробітництва України й НАТО представлений науковими розвідками С. Савченка, який висвітлює фінансові аспекти співпраці України з НАТО [29], а також В. Вороненка, Ю. Скалецького, В. Торбіна, які аналізують співробітництво України з Альянсом у сфері планування та реагування на надзвичайні ситуації, та інших.

Після 2014 року чимало дослідників звернулися до теми впливу російської агресії на трансформацію відносин Україна-НАТО. Цим проблемам присвячені роботи О. Кушти [14], О. Пошедіна [25], А. Каляєва [10], М. Капітоненка [11], І. Тодорова [30-31], а також праці інших авторів, котрі розглядають співробітництво України з Організацією Північноатлантичного договору через призму зовнішньополітичних небезпек та загроз.

Найновішим дослідженням з цієї теми можна вважати дисертацію Магомедова А. О. «Україна і НАТО в контексті суспільно-політичних трансформацій 90-х рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст.» [15].

Зарубіжні автори. Ця проблема ще на початку 1990-х років була висвітлена у працях О. Чабарівського «Deepening Crisis in the CIS» (1992), в якій він акцентував увагу на тому, що обговорення контролю над ядерною зброєю, розташованою в Білорусі, Україні та Казахстані, призвело до конфлікту між Україною та Росією, котра прагнула отримати монополію на стратегічну ядерну зброю [37]; а також у статті С. Міллера «The Case against a Ukrainian Nuclear Deterrent» (1993) [39] та інших публікаціях.

У 2007 році світ побачила праця нідерландської дослідниці N. de Deugd «Ukraine and NATO: The Policy and Practice of Co-operating with the EuroAtlantic Security Community», де авторка розкрила теоретичні й практичні аспекти співробітництва України з НАТО до 2007 року [38].

Важливе значення для нашого історіографічного аналізу має розгорнута публікація наукової співробітниці Каїрського університету з питань конфліктів ідентичності та тероризму О. Мізрохі під назвою «Російський «сепаратизм» у Криму та НАТО: Велика надія України, велика азартна гра Росії» (2009).

S. De Spiegeleire, K. Holynska та Y. Sapolovych з Гаазького центру стратегічних досліджень у своїй роботі «Why NATO May Want Ukraine: The Western Case in Favor of Ukrainian NATO Membership» (2018) наводять низку переваг для євроатлантичної інтеграції України [40].

Хоча співпраця Україна-НАТО пильно відстежується російськими вченими, вважаю недоцільним згадувати і використовувати російську літературу в умовах війни.

1.2 Джерельна база теми дослідження

Джерельна база дослідження співробітництва України та Організації Північноатлантичного договору (НАТО) є багатоаспектною і включає широкий масив офіційних, правових, інституційних, статистичних та медійних матеріалів, оприлюднених обома сторонами партнерства. Її формування обумовлене необхідністю комплексного охоплення еволюції відносин: від початкового

діалогу та рамок «Партнерства заради миру» до стратегічного партнерства, що закріплене у Конституції України, та співпраці в умовах повномасштабної війни. Залучення різноманітних джерел дає змогу верифікувати задекларовані політичні наміри та проаналізувати практичну реалізацію співробітництва у військовій та невійськовій сферах. Нормативно-правові та програмні документи НАТО і України Фундаментальну частину джерельної бази становлять ключові установчі документи, що визначили правові та інституційні основи відносин: Багатосторонні договори: Рамковий документ програми «Партнерство заради миру» (1994), Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО (1997) та Декларація про доповнення до Хартії (2009). Ці документи є базовими для аналізу цілей та принципів двостороннього співробітництва. Рішення самітів НАТО: Передусім рішення Бухарестського саміту (2008), що вперше зафіксувало майбутнє членство України, а також рішення Вільнюського саміту (2023), що стосуються трансформації Комісії Україна-НАТО (КУН) у Раду Україна-НАТО (РУН), та посилення військової підтримки. Програмні документи України: Річні національні програми (РНП) під егідою КУН/РУН, які є ключовими для дослідження реформ у сфері безпеки та оборони. Сюди ж належать Конституція України (щодо стратегічного курсу) та Закони України, які імплементують стандарти НАТО (наприклад, щодо національної безпеки та оборони).

2. Інституційні та операційні джерела Ця група дозволяє простежити практичний вимір співпраці, як у військовій, так і цивільній сферах: Стенограми та спільні заяви: Протоколи засідань КУН та РУН на рівні міністрів і послів, спільні пресрелізи та заяви Генерального секретаря НАТО та Президента/Прем'єр-міністра України. Документи військової співпраці: Матеріали щодо Процесу планування та оцінки сил (ППОС), Концепції оперативних можливостей (КОМ), а також звіти про спільні військові навчання (Розділ 3.1). Документи цивільного співробітництва: Звіти про діяльність трастових фондів НАТО для України, програми співпраці в галузі науки, захисту довкілля та ліквідації надзвичайних ситуацій (Розділ 2). 3. Аналітичні, статистичні та медійні джерела Для забезпечення об'єктивності та оцінки

результативності співпраці залучаються вторинні джерела: Звіти та доповіді: Офіційні документи НАТО та ООН щодо безпекової ситуації в Україні, фінансові звіти про надання допомоги, а також звіти незалежних аналітичних центрів (think tanks) (зокрема, з Києва, Брюсселя, Вашингтона) щодо темпів реформ та перспектив членства. Соціологічні дані: Динаміка суспільної підтримки членства в НАТО в різних регіонах України, що є важливим для аналізу політичного контексту (Розділ 1.2). Медійні джерела: Публікації провідних міжнародних та українських ЗМІ, що висвітлюють співпрацю під час повномасштабного вторгнення, а також висвітлюють гуманітарні та освітні проекти. Персоналізовані джерела: Публічні виступи, інтерв'ю та (за наявності) мемуарні свідчення українських дипломатів, військових керівників та політиків, які безпосередньо формували політику співробітництва. Така розгалужена джерельна база дозволяє здійснити комплексний, багатовимірний і верифікований аналіз еволюції відносин Україна-НАТО на всіх етапах і в усіх сферах, що відповідає поставленій меті дослідження.

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ-НАТО

2.1. Підвалини співпраці України та НАТО

Співпраця України та НАТО почала формуватися в складній геополітичній обстановці та переломних внутрішньополітичних умовах, після розпаду СРСР та початку становлення та державного будівництва незалежної України 1991 рр. Це було супроводжено різними настроями суспільства щодо вибору зовнішньополітичного вектора країни, та впливом Російської Федерації, яка непорушно прагнула контролювати країни пострадянського простору.

Варто зазначити, що Північноатлантичний альянс або НАТО, або також Організація Північноатлантичного договору — це міжнародна організація між урядами різних держав, а саме 31 країни Європи, а також Північної Америки, створена на військово-політичній співпраці[4]. Вступ до цієї військово-політичної організації є важливим для забезпечення економічної, політично та територіальної безпеки, позаяк відповідно до основоположних документів Північноатлантичного альянсу, на Організацію покладається ключовий обов'язок щодо гарантування суверенітету та безпеки держав-членів, що реалізується шляхом застосування як політичних інструментів, так і військового потенціалу. Альянс виступає гарантом оборони своїх країн-учасниць перед лицем потенційної агресії. Ключовим військово-політичним постулатом Організації є принцип колективної оборони, що передбачає консолідовану та скоординовану відповідь усіх її держав-учасниць на зовнішній напад[8].

Формування відносин між Україною і Альянсом зайняло тривалий період. Аналіз історичних етапів формування національної державності та вироблення її зовнішньополітичного курсу виявляє поступову еволюцію. Варто підкреслити, що еволюція партнерства між Україною та Організацією Північноатлантичного договору пройшла шлях від початкових форматів взаємодії до рівня поглибленої євроатлантичної інтеграції. Ці інтеграційні вектори слугують консолідаційним чинником для держав Західної Європи, і до них Україна свідомо долучилася на добровільних засадах після відновлення своєї незалежності. З моменту здобуття

суверенітету українська держава послідовно гармонізує власну зовнішньополітичну стратегію у контексті відносин із Північноатлантичним альянсом.

Започаткування взаємодії між Україною та НАТО, яке можна охарактеризувати як процес взаємного відкриття, відбулося завдяки ініціативі тогочасного Генерального секретаря Альянсу, німецького політичного та військового діяча М. Вернера. Він здійснив перший офіційний візит до Києва 22-23 лютого 1992 року та офіційно запросив Україну до участі в Раді північноатлантичної співпраці (РПАС). Вже 10 березня 1992 року Україна була прийнята до її складу. Подальшим етапом розвитку відносин став візит Президента України Л. Кравчука до штаб-квартири Альянсу в Брюсселі 8 липня 1992 року [8].

Важливим етапом у зміцненні двосторонніх зв'язків стало відкриття у вересні 1992 року Посольства України у Брюсселі, яке почало функціонувати як ключова платформа для контактів між Україною та НАТО. Переломним моментом у формуванні більш чітких зовнішньополітичних орієнтирів України стало ухвалення Верховною Радою України Постанови «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 року, яка заклала основи для визначення її міжнародно-правового статусу[9].

Зазначений документ засвідчував прагнення України до формування комплексних міжнародних систем універсальної та загальноєвропейської безпеки, розглядаючи участь у них як фундаментальний елемент своєї національної безпеки. Було заявлено про необхідність розширення всебічної співпраці з іншими державами, передусім суміжними, а також з міжнародними структурами, зокрема військово-політичними, з метою побудови дієвих механізмів європейської регіональної та глобальної безпеки. У цьому ж нормативно-правовому акті Україна зафіксувала, що, враховуючи докорінні трансформації після дезінтеграції СРСР та їхній вплив на сучасне геополітичне становище, раніше задекларований намір щодо нейтрального та позаблокового статусу держави повинен бути адаптований до нових реалій і не має розглядатися

як перешкода для її повноцінної інтеграції у загальноєвропейську систему безпеки. Військова доктрина України була визначена як оборонна, передбачаючи встановлення військово-політичної взаємодії з іншими, передусім прилеглими державами та міжнародними організаціями, зокрема з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) [16]. Отже, у наведеному документі простежується еволюція підходів України до співпраці з НАТО, проте було б некоректно стверджувати, що він однозначно детермінував орієнтацію держави на вступ до цього Альянсу.

Таким чином, у 1992 році Україна набула статусу асоційованого члена Парламентської асамблеї Організації Північноатлантичного договору (НАТО), де її інтереси представляла постійна українська делегація. Наступного року, під час візиту до Києва, державний секретар Сполучених Штатів Америки У. Крістофер висунув пропозицію щодо приєднання України до ініціативи НАТО «Партнерство заради миру» [4].

Все ж зазначимо, що позиція України залишається обережною, позаяк зважаючи на геополітичні обставини того часу, будь –які спроби інтеграційних процесів могли призвести до загострення конфліктної ситуації з РФ аж до можливості ескалації конфлікту з посяганням на територіальну цілісність України. Відповідно, потрібно було вибудувати такий шлях зовнішньополітичної співпраці, який би не призвів до конфронтації, зі збереженням позаблокового статусу. Відповідно, приєднання України до програми Партнерства заради миру було важливим етапом для налагодження співпраці. В цьому документі були підтверджені основні політичні засади України і підтримку європейської моделі, від якої Україну довгий час штучно відмежовували. Крім того, підкреслено основні демократичні цінності і права [17, с. 60]. Фактично, Україна першою з країн пострадянського простору підписала документ «Партнерства заради миру», що свідчило про активну позицію стосовно правового захисту миру в державі.

На початковій стадії було закладено політико-правову основу співробітництва між Україною та НАТО. 19 жовтня 1993 року Верховна Рада

України законодавчо затвердила редакцію Воєнної доктрини України, розроблену згідно з положеннями «Основних напрямів зовнішньої політики». У доктрині було підкреслено, що Україна, будучи європейською позаблоковою державою, провадить відкриту зовнішню політику та орієнтується на співробітництво з усіма зацікавленими сторонами, уникаючи формування залежності від окремих держав або міжнародних об'єднань.

З підписанням програми Україна позначила свою пріоритетність інтегрування до євроатлантичних структур. Це також йде мова про економічну та політичну співпрацю. Також було підписано «Хартію про особливе партнерство» з НАТО, яка посилила співробітництво, вже започатковане документом «Партнерство заради миру», а також зобов'язувало сторони до посиленого партнерства, розвитку співпраці з метою забезпечення сталості демократичних принципів та та підтримки правових цінностей [26]. Наслідком цього стало те, що Україна утвердила себе як невід'ємну складову субрегіону Центрально-Східної Європи. Проте, Хартія демонструвала певні обмеження. Серед найбільш частих критичних зауважень, висловлених експертною спільнотою, виокремлювалися наступні: пріоритет у трактуванні змісту Хартії закріплювався за керівництвом Альянсу, а також статус партнерства з НАТО не гарантував прямого доступу до системи колективної оборони Альянсу [26, с. 10]. У Хартії було зафіксовано ключові зобов'язання сторін щодо розбудови особливого партнерства та взаємодії. Цей документ закріпив засади та інструментарій посилення кооперації України з Альянсом, а також окреслив пріоритетні сфери співпраці. Важливим здобутком у цьому контексті стало формування консультативного механізму та спільних робочих органів.

З метою забезпечення взаємного моніторингу за імплементацією Хартії функціонувала Комісія Україна – НАТО, засідання якої відбувалися щонайменше двічі на рік. Незважаючи на виявлені вади, підписання Хартії підтвердило незмінну позицію НАТО щодо підтримки суверенітету України, її незалежності, недоторканності територіальної цілісності, непорушності кордонів та демократичного розвитку.

Таким чином, на офіційному рівні було закріплено партнерство України з Альянсом, що мало на меті подальший розвиток на шляху до формування системи оборони та безпеки країни на міжнародному рівні. Відтак, 23 квітня 1999 року Парламент України затвердив Резолюцію «Щодо відносин України і Організації Північноатлантичного договору (НАТО)» [18], у якій констатовалося, що стратегічним вектором зовнішньополітичного курсу Української держави є повноцінна інтеграція до євроатлантичних структур та повноправна участь у архітектурі загальноєвропейської безпеки.

Проте, попри успіхи співпраці, суспільство було негативно налаштоване до інтеграційних процесів з європейським простором, через активні антизахідні налаштування суспільства, супроводжене та кероване політичними колами Російської Федерації та окремими політичними колами українського політичного істеблішменту[25]. Крім того, відсутність конструктивного та чіткого забезпечення суспільства інформацією стосовно заходів партнерства з НАТО, також не сприяли виробленню громадської думки до підтримки співпраці з блоком.

Проте незважаючи на незначну підтримку з боку громадян України, а також зовнішньополітичного тиску з боку РФ, вперше було проголошено Україною намір вступу до Організації Північноатлантичного договору. Однак, вже у 2004 році, зважаючи на складну ситуацію з виборами, співпрацю було призупинено[34].

Слід констатувати, що стратегічне питання визначення євроатлантичного вектора розвитку України протягом першого десятиліття її незалежності, у 1990-х роках, залишалося переважно на рівні декларацій і не набуло суттєвого практичного втілення. Попри те, що українська держава досягла певних здобутків та здобула окремі успіхи у межах взаємодії та співробітництва з Організацією Північноатлантичного договору, їхній обсяг та глибина виявилися недостатніми для забезпечення рішучого прогресу. На жаль, Україна так і не змогла чітко артикулювати свої ключові зовнішньополітичні пріоритети та, як наслідок, не спромоглася здійснити значний прорив.

2.2. Перспективи набуття членства України в НАТО

Членство в НАТО для України було одним з головних інструментів задля збереження територіальної безпеки та підтримки суверенітету держави. Крім того, визначальними факторами для України щодо курсу вступу в НАТО було інтеграційні процеси на міжнародному рівні з боку інших європейських держав, а також поступовій трансформації Північноатлантичного альянсу як оборонного союзу до в структуру забезпечення і гарантування безпеки євроатлантичного регіону.

Безумовно, вже у травні 2002 року на міжнародній арені розгорнулася подія, що мала безпрецедентне геополітичне значення. Вона відбулася за активної підтримки та ініціативи самої України, а саме під час одного з ключових засідань Ради національної безпеки і оборони України. Тоді було ухвалено доленосне стратегічне рішення: започаткувати процес значно тіснішої та поглибленої інтеграції України з Північноатлантичним альянсом[36].

Перше ж зовнішньополітичне випробування або, якщо завгодно, публічна презентація цієї нової стратегічної лінії, відбулася лише за кілька тижнів. Втім, варто зауважити, що на той момент це сталося ще без повного і формального відома та попереднього схвалення РНБО України. А саме 30 травня того ж року, під час чергового засідання Ради глав урядів та міністрів закордонних справ Співдружності Незалежних Держав, що проводилося в Москві. У рамках цієї зустрічі тодішній очільник українського зовнішньополітичного відомства, Анатолій Зленко, під час свого програмного вступного виступу недвозначно та рішуче наголосив на тому, що «Україна ініціює процес, фінальною та стратегічною метою якого є повноцінне приєднання до Організації Північноатлантичного договору»[31]. На законодавчому рівні рішення про курс на інтеграцію в НАТО був проголошений і чітко прописаний Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року. Одним із фундаментальних завдань державної політики щодо забезпечення національної безпеки, цей програмний документ окреслює цілеспрямоване забезпечення повноцінного залучення України до загальноєвропейських та регіональних

структур колективної безпеки, успішне досягнення повноправного членства в Європейському Союзі та Північноатлантичному альянсі (НАТО), при цьому, з урахуванням необхідності збереження добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, державами-учасницями Співдружності Незалежних Держав, а також з усіма іншими державами міжнародної спільноти.

Знаковий Універсал національної єдності, скріплений підписами провідних політичних сил України у серпні 2006 року, не лише достеменно зафіксував та підтвердив, що тісна взаємодія та партнерство України з Північноатлантичним альянсом розгортатиметься виключно у векторі, визначеному Законом України «Про основи національної безпеки України». Цей консолідуючий документ також детально виписав дорожню карту врегулювання доленосного питання щодо повноправної інтеграції до НАТО – шляхом всенародного волевиявлення, тобто референдуму, що має відбутися лише після послідовного та всебічного виконання Україною всіх обов'язкових умов та процедур, необхідних для такого кроку[2].

Водночас, у цьому ж контексті формування готовності України до потенційного членства в Альянсі, ключовими та беззаперечними пріоритетами незмінно лишаються: поглиблення та утвердження демократичних інститутів та перетворень у суспільстві, здійснення фундаментальної оборонної реформи, комплексне реформування всього сектору безпеки та оборони, модернізація оборонно-промислового комплексу (ОПК), а також суттєве підвищення рівня поінформованості та обізнаності широких верств населення щодо сутності, місії та ролі Північноатлантичного Альянсу, його численних переваг та можливостей, а також щодо відповідальності та зобов'язань, які випливають із членства для всіх держав-учасниць цієї колективної системи безпеки[30]. Для Української держави інтеграція до Північноатлантичного альянсу (НАТО) є найбільш доцільним і, можливо, навіть безальтернативним шляхом для всебічного та ефективного врегулювання фундаментальних питань її національної безпеки.

Глибокий аналіз сучасних загроз та глобальних викликів міжнародній стабільності й світовій безпековій архітектурі, який здійснюється в рамках

активної роботи над проектом нової Концепції національної безпеки, переконливо свідчить про те, що ці зловоденні небезпеки є критично актуальними й для нашої суверенної держави. Жодна країна світу, навіть такі провідні глобальні гравці як Сполучені Штати Америки, не здатна ефективно протистояти цим багатогранним загрозам поодинці, без консолідованих зусиль[32]. Отже, з огляду на життєву необхідність захисту від невійськових ризиків і викликів – таких як кіберзагрози, гібридні операції, економічний тиск чи інформаційні кампанії – абсолютно логічним і стратегічно раціональним кроком є участь держав у розгалужених системах колективної безпеки.

З суто оборонної точки зору, Україна на даний момент не має можливості повністю гарантувати свій захист виключно власними силами та засобами. Це обумовлено, зокрема, значною асиметрією у військовому потенціалі з сусідніми державами, відсутністю ядерної зброї як потужного фактора стратегічного стримування, а також іншими об'єктивними обмеженнями у її військовому арсеналі та можливостях. Тому, входження до потужної системи колективної безпеки, яка володіє незрівнянно більшим потенціалом стримування агресії та значними оборонними можливостями порівняно з будь-якими національними військовими ресурсами, виступає як найбільш оптимальний та стратегічно виправданий вибір для забезпечення довгострокової безпеки нашої нації.

Проте була низка факторів, які перешкождали вступу України до НАТО, в першу чергу це геополітичне положення України, супроводжене толеруванням та існуванням як східноєвропейської так і західноєвропейської традицій, що в свою чергу спричиняло невизначеність суспільної думки, поділ на антагоністичні позиції. На політичній арені та серед громадянського суспільства країни спостерігалось чітке розмежування, фактично формуючи два виразні табори. Один із них об'єднував поборників західного вектора розвитку, які відстоювали повноцінне членство в Європейському Союзі та Північноатлантичному альянсі, а також всебічну європейську та євроатлантичну інтеграцію. Інший же табір тяжів до східної орієнтації, що передбачала зближення та тісний союз із Російською Федерацією, а також входження до

Євразійського економічного простору[9]. Примітно, що значна більшість вітчизняних експертів одностайно переконана у стратегічній доцільності та життєвій необхідності інтеграції України до Північноатлантичного альянсу.

Крім того, сам факт намірів інтеграції з Альянсом міг становити небезпеку для національної безпеки України з боку Російської Федерації, яка всіма силами намагатиметься не допустити інтеграції з НАТО. І також, не менш важливим фактором залишається невідповідність між існуючими показниками розвитку українського суспільства та його безпеково-оборонного апарату, з одного боку, та вимогами і зразками, характерними для євроатлантичного альянсу, з іншого.

В ситуації тривалої внутрішньополітичної нестабільності та перманентної турбулентності, що спостерігається в країні протягом кількох останніх років, найбільш вразливим та ключовим аспектом зовнішньополітичного курсу України стало питання її інтеграції до євроатлантичних структур. Внаслідок сукупності різноманітних обставин, воно набуло надзвичайної гостроти та виявилось надмірно політизованим, а подекуди й ідеологізованим[16]. Втім, варто підкреслити, що в Україні наразі відбувається складний та багатогранний процес пошуку узгодженої позиції, консолідації думки серед як політичного істеблїшменту, так і широких верств суспільства, щодо першочергових шляхів гарантування національної безпеки держави та визначення її стратегічних зовнішньополітичних пріоритетів.

19 грудня 2008 року Дев'ятнадцятого грудня дві тисячі восьмого року у столиці Сполучених Штатів Америки, місті Вашингтон, офіційні представники України та американської сторони скріпили підписами знаковий договір – Хартію Україна-США. Цей документ, за тодішніми широкими інтерпретаціями, сигналізував про незворотний шлях України до інтеграції в Організацію Північноатлантичного договору (НАТО), незважаючи на те, що його конкретні формулювання концентрувалися на практичних кроках[31]. Безпосередньо у тексті цього програмного документа було чітко артикульовано наступне положення: «Плекаючи тісну співпрацю в межах функціонування Комісії Україна-НАТО, ми маємо на меті дійти до спільного консенсусу та укласти

домовленості щодо розробленого, системного та чітко окресленого плану дій, покликаного значно підвищити рівень оперативної взаємосумісності та гармонізації військових спроможностей між оборонними відомствами України та структурами Північноатлантичного Альянсу. Це включає в себе поглиблені програми навчання, тренувань та всебічної професійної підготовки, а також забезпечення Українських збройних сил передовим матеріально-технічним оснащенням та сучасним озброєнням» [34].

Апогеєм цього тривалого процесу та визначальною віхою став Бухарестський саміт Організації Північноатлантичного договору, що відбувся у дві тисячі восьмому році. На цьому історичному зібранні було урочисто заявлено, що Україна та Грузія неминуче приєднаються до лав Альянсу в майбутньому. Це доленосне рішення було ухвалено, попри відсутність на той момент офіційного Плану дій щодо членства (ПДЧ) для обох держав, що підкреслювало політичну волю та перспективу їхньої інтеграції в Північноатлантичний блок[26].

Проте, стратегічний вектор України на повноправне членство в Північноатлантичному альянсі є непохитним та безальтернативним. Глава держави, очільник української нації, незмінно сповідує і рішуче обстоює принципову позицію щодо цього життєво важливого стратегічного питання. Аналогічний безкомпромісний підхід демонструє й нинішній керівник Кабінету Міністрів, прем'єр-міністр Юлія Тимошенко, що свідчить про консолідовану позицію виконавчої гілки влади[20].

Яскравим і недвозначним свідченням такої єдності стало підписання та направлення до керівних органів НАТО так званого «листа трьох». Цей доленосний документ скріпили своїми підписами Президент, Прем'єр-міністр та тодішній Голова Верховної Ради України Арсеній Яценюк, офіційно декларуючи незворотну готовність України до початку реалізації Плану дій щодо членства (ПДЧ) в Альянсі. Все ж, попри цю єдність на найвищому державному рівні, зазначений крок спровокував помітну хвилю спротиву та відвертого обурення серед певної фракції депутатського корпусу українського парламенту.

Незважаючи на попередні офіційні резолюції та урочисті декларації самої Верховної Ради, які недвозначно засвідчували незмінність курсу на інтеграцію до потужних євроатлантичних структур безпеки, під впливом мінливої політичної кон'юнктури та прагнучи отримати короткострокові вигоди, значна та впливова частина вітчизняного політикуму, ключовою рушійною силою якої виступила «Партія регіонів», свідомо відмежувалася від раніше заявлених позицій[26]. Більше того, ця політична сила очолила масові акції протесту та розгорнула масштабний фронт антинатовських виступів та пропаганди по всій території України.

Наступним ключовим етапом, що вкотре засвідчив непохитність стратегічного вектора України, стало схвалення Цільового плану «Україна — НАТО» на 2009 рік. Цей програмний документ недвозначно підтвердив пріоритетність інтеграції до європейських та євроатлантичних структур у зовнішньополітичній доктрині держави[24].

Втілення цього плану передбачало інтенсивний діалог на найвищому експертному рівні через проведення глибоких консультацій, а також систематичні зустрічі спільних багатосторонніх робочих груп. Ці групи активно опрацьовували критично важливі сфери, зокрема трансформацію збройних сил та модернізацію сектору безпеки й оборони, розробку стратегій реагування на надзвичайні ситуації цивільного характеру та вдосконалення механізмів цивільного захисту, а також поглиблення співпраці у сфері оборонних технологій та військово-технічного партнерства, і все це відбувалося під егідою Комісії Україна – НАТО.

Однак, незважаючи на початковий імпульс та високі очікування, цей період позначився значними викликами та перешкодами у процесі співпраці. Під безпосереднім впливом деструктивних проросійських елементів всередині України та в умовах посиленого зовнішнього тиску з боку Російської Федерації, багато з раніше започаткованих і ретельно розроблених ініціатив, а також значна кількість проєктів реформ, на жаль, не отримали належного продовження, були заморожені або суттєво сповільнені у своєму розвитку.

З моменту завершення Революції Гідності та приходу до влади Президента Петра Порошенка, взаємини України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) вийшли на якісно інший, докорінно новий рівень взаємодії. Переломним моментом стало ухвалення Верховною Радою України в грудні 2014 року законопроекту, який скасував позаблоковий статус країни[17].

Цей важливий законодавчий крок не тільки денонсував попередню політику, а й юридично проклав шлях до реанімації та офіційного відновлення стратегічного курсу на повноправне членство в Альянсі. Відтоді двостороннє партнерство та взаємодія значно активізувалися, набувши значно більш насиченого, змістовного та прагматично орієнтованого характеру. Північноатлантичний альянс активно модернізує свою стратегічну доктрину та принципи діяльності. Віднині пріоритетним напрямком визначено зміщення акценту від суто безпеки суверенних держав до забезпечення всеохоплюючої безпеки громадян та захисту фундаментальних прав кожної особистості. Цей еволюційний підхід відображає глибоке розуміння сучасних викликів. Паралельно з цим, Україна у 2019 році конституційно закріпила свій незворотний стратегічний курс на членство в НАТО, що засвідчує її рішучість у прагненні до євроатлантичної інтеграції та колективної безпеки[17].

Відтак, після обрання Петра Порошенка новим очільником держави, українська нація розпочала масштабну реорганізацію та докорінну реформу своїх Збройних Сил. Ця переломна доба стала періодом, під час якого стрімкі геополітичні трансформації XXI століття висунули безпрецедентні виклики як для Північноатлантичного альянсу, так і для України. Світ, в якому гібридні конфлікти та підступні, хоча й неоголошені війни, що нищать стабільність цілих регіонів, а також екзистенційна загроза для суверенітету та територіальної цілісності держав, набули небаченого масштабу, торкнувшись нашої вітчизни з небувалою гостротою, що перевершила будь-який період її новітньої історії.

Держави-члени Північноатлантичного альянсу неухильно виявляють свою непохитну та стійку солідарність з Україною, забезпечуючи її всеосяжним спектром підтримки від самого початку повномасштабної збройної агресії. Ця

багатовекторна допомога була ініційована безпосередньо після протиправної анексії Кримського півострова та тривалої незаконної окупації окремих територій українського Донбасу, яка бере свій початок з 2014 року.

У рамках Північноатлантичного альянсу сформульовано чітку та принципову позицію, якої організація послідовно й неухильно дотримується. Завдяки такій незмінній стратегії, ще у 2014 році, під час знакового Уельського саміту, було ухвалено низку безпрецедентних та виняткових рішень щодо всебічного сприяння та надання допомоги Україні. Ця стратегічна лінія Альянсу отримала своє стійке продовження та була рішуче підтверджена на всіх наступних ключових зустрічах на найвищому рівні, зокрема під час Варшавського саміту 2016 року, а також була реітерована та закріплена на Брюссельському саміті 2018 року, і цей вектор підтримки залишається незмінним [16].

2015 рік ознаменувався значною інтенсифікації політичного діалогу та поглибленням дієвої взаємодії. Винятково вагомою подією цього періоду виявився візит Генерального секретаря Організації Північноатлантичного договору Єнса Столтенберга, що відбувся у вересні того ж календарного року. В рамках цієї ключової зустрічі було скріплено підписами Спільну заяву, що стосувалася розширення співробітництва у сфері оборони та військово-технічного партнерства. У згаданому документі були чітко окреслені фундаментальні вектори подальшої взаємодії[36].

Ця переломна доба стала періодом, під час якого стрімкі геополітичні трансформації XXI століття висунули безпрецедентні виклики як для Північноатлантичного альянсу, так і для України. Світ, в якому гібридні конфлікти та підступні, хоча й неоголошені війни, що нищать стабільність цілих регіонів, а також екзистенційна загроза для суверенітету та територіальної цілісності держав, набули небаченого масштабу, торкнувшись нашої вітчизни з небувалою гостротою, що перевершила будь-який період її новітньої історії.

2016 рік ознаменував собою надзвичайно важливий період у всеосяжній трансформації оборонно-безпекового комплексу України, що відбувалася за

інтенсивної підтримки з боку Північноатлантичного альянсу. Серед визначальних здобутків цієї плідної міжнародної співпраці стало успішне завершення глибокого та всебічного аудиту всього сектору безпеки і оборони.

Саме на його ґрунті було офіційно схвалено стратегічну Концепцію розвитку цього життєво важливого сектору, а також, що має фундаментальне значення для майбутнього, затверджено Стратегічний оборонний бюлетень України. Цей ключовий програмний документ, створений за безпосереднього сприяння та експертної підтримки провідних фахівців Альянсу, фактично набув статусу всеосяжної «Дорожньої карти» для подальшої модернізації та трансформації оборонного потенціалу країни[31].

Офіційне введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» було здійснено згідно з Указом Президента України від 6 червня 2016 року № 240/2016. Цей важливий законодавчий крок заклав міцний фундамент для масштабних, системних перетворень у всій оборонній сфері, спрямованих на повну відповідність та інтеграцію до євроатлантичних стандартів НАТО.

У червні 2017 року вищий законодавчий орган України, Верховна Рада, здійснив вагомі корективи до низки законодавчих актів, що мали на меті реактивацію та юридичне закріплення цілеспрямованого й прагматичного вектору зовнішньої політики держави, орієнтованого на здобуття повноправного членства у Північноатлантичному альянсі. Цей вектор відтоді став визначатися як фундаментальний стратегічний та зовнішньополітичний пріоритет України[31].

Починаючи з цього періоду, українська держава чітко підтвердила свій євроатлантичний вибір, закріпивши власні обґрунтовані вимоги на найвищому законодавчому рівні. Ключовим аспектом цього курсу, що став центральним у зовнішній політиці, було проголошено інтеграцію України до Північноатлантичного альянсу. Ці суттєві доповнення та перегляди стосувалися, зокрема, таких основоположних законодавчих актів, як Закон України «Про основи національної безпеки України» [17], що визначає засади захисту суверенітету та територіальної цілісності, та Закон України «Про основи

внутрішньої та зовнішньої політики» [8], який формує ключові напрямки розвитку країни на міжнародній арені.

Починаючи з 2019 року, Україна мала честь приймати делегації Північноатлантичної ради НАТО – ключового та найвищого директивного органу Альянсу, відповідального за формування його політики та прийняття стратегічних рішень. Вітчизняні медіаресурси та провідні українські видання висвітлювали ці візити як знакові та глибоко символічні на тлі триваючих внутрішніх дискусій та суперечок у країні, що були викликані трансформацією та еволюцією формату взаємодії та партнерства України з Північноатлантичним альянсом.

Безумовно, однією з найважливіших та найвизначніших подій 2020 року стало здобуття Україною престижного статусу Партнера з розширеними можливостями (Enhanced Opportunities Partner – EOP). Цей стратегічно значущий крок був офіційно затверджений Північноатлантичною радою НАТО, ключовим органом ухвалення рішень Альянсу, 12 червня 2020 року[31].

Присвоєння такого високого рівня партнерства стало невід'ємною складовою більш широкої Стратегічної ініціативи НАТО з оперативної сумісності з партнерами (Partnership Interoperability Initiative – ПІІ). Головною метою цієї ініціативи є всебічне сприяння, зміцнення та інтенсивне поглиблення співробітництва і взаємодії як між державами-членами самого Альянсу, так і з тими країнами-партнерами, котрі демонструють свою відданість спільним цінностям, роблячи винятково важливий та відчутний внесок у спільні операції та місії, що проводяться під колективним проводом та егідою Північноатлантичного альянсу[31].

Слід акцентувати увагу на тому, що високопоставлені посланці та офіційні представники Північноатлантичного альянсу неодноразово та недвозначно роз'яснювали позицію, згідно з якою для Української держави наразі відсутня будь-яка нагальна потреба у поданні нових звернень, свіжих офіційних запитів чи додаткових декларативних заяв щодо намірів. Це пов'язано з тим, що всі попередні апікації та заявки, подані раніше з метою отримання Плану дій щодо членства (ПДЧ), і досі зберігають свою повну юридичну силу та правову легітимність[17].

Така позиція Альянсу, в цілому, органічно співвідноситься з комплексними реаліями геополітичного позиціонування України на європейському континенті. Адже абсолютно очевидно, що країни західного світу підтримують певні канали зв'язку та взаємодії з Російською Федерацією – державою, яка володіє значним ядерним арсеналом і має вкрай непередбачуване та потенційно агресивне політичне керівництво. З огляду на потенційні ризики та чутливість ситуації, Альянс змушений дотримуватися надзвичайно обережної та виваженої лінії поведінки, усвідомлюючи, з яким непростим суб'єктом міжнародних відносин йому доводиться підтримувати контакти.

Крім того, варто згадати, що через успадковані проблеми та специфіку технічного оснащення своїх Збройних Сил, Україна протягом тривалого часу демонструвала значне відставання від стандартів НАТО і не мала належної підготовки для оперативного приєднання до структур Альянсу. Саме тому українські експерти та аналітики наголошували на пріоритетності зосередження зусиль на здобутті Україною статусу ключового або привілейованого союзника Сполучених Штатів Америки поза межами Північноатлантичного блоку[34].

Отже, переломний 2014 рік, ознаменований епохальною Революцією Гідності та неспровокованою збройною агресією Російської Федерації, кардинально трансформував зовнішньополітичний курс української держави. Ці доленосні події безапеляційно підкреслили першочергове значення та життєву необхідність поглибленої євроатлантичної інтеграції України.

Як наслідок, на законодавчому рівні було офіційно анульовано колишній позаблоковий статус, а взаємодія та партнерство з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) набули безпрецедентної глибини та інтенсивності. Ця розширена співпраця охопила широкий спектр стратегічних напрямків, включаючи комплексні реформи безпекового та оборонного сектору, уніфікацію озброєння та військової техніки до стандартів Альянсу, а також суттєве нарощування оперативної сумісності українських Збройних Сил з арміями країн-членів НАТО.

РОЗДІЛ 3. НЕВІЙСЬКОВІ СФЕРИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ-НАТО.

3.1. Цивільне співробітництво.

Глобально, ключові вектори діяльності НАТО охоплюють політичний та військовий виміри. При цьому, врегулювання конфліктних ситуацій за допомогою політико-дипломатичних механізмів становило основоположну концепцію створення Альянсу. Поряд з основоположними правовими документами, координація всіх напрямків взаємодії між Україною та НАТО з 2002 року здійснювалася за допомогою Цільового річного плану дій Україна–НАТО (до 2009 року). Після Указу Президента України від 12 травня 2009 року цю роль перейняла Річна національна програма (РНП), інструментарій, раніше доступний виключно для офіційних кандидатів на членство в Альянсі [28].

Після підписання Хартії про особливе партнерство між НАТО та Україною, невійськовий сегмент взаємодії зазнав значної активізації. Зокрема, ще у 1992 році розпочалася спільна діяльність України та НАТО у галузі планування реагування на надзвичайні ситуації. До 1997 року це партнерство розширилося, охопивши підписання «Меморандуму про взаєморозуміння щодо цивільного планування на випадок надзвичайних ситуацій та готовності до стихійних лих», делегування представника Міністерства з надзвичайних ситуацій до Української місії при НАТО, заснування Євроатлантичного координаційного центру реагування на катастрофи (ЄАКЦРК), а також проведення серії навчань з управління кризовими ситуаціями. Цей Меморандум окреслив співробітництво у таких галузях, як оцінювання загроз, планування, аналіз наслідків, превентивні заходи, оперативна сумісність груп з реагування на катастрофи, логістичне забезпечення заходів, реагування на ядерні та радіаційні інциденти, проведення пошуково-рятувальних операцій, захист критичної інфраструктури тощо. Окремий акцент було зроблено на дослідженні шляхів подолання наслідків Чорнобильської катастрофи [15, с. 131].

Уже у 2000 році Україна, у партнерстві з Альянсом, організувала на своїй території міжнародні навчання «TransCarpathia 2000» з усунення наслідків повеней. Завдяки функціонуванню Євроатлантичного центру координації реагування на катастрофи, населення, що постраждало від паводків на Закарпатті у 1998, 2001 та 2008 роках, отримало екстрену міжнародну підтримку в межах «Спільного проекту Україна–НАТО з підготовки та реагування на повені в Карпатському регіоні». У 2001 році, у рамках цього ж проекту, для Закарпаття було придбано унікальне для України обладнання – доплери – для моніторингу швидкості водоприбуття. Проект НАТО передбачав автоматизацію 51 гідропоста за допомогою цих приладів. Крім того, НАТО надало 800 тисяч євро на мінімізацію збитків від стихійного лиха [21], а група експертів розробила методичний посібник з практичними рекомендаціями щодо проведення повітряної розвідки, оперативного інформування населення про наближення паводків, а також процедур евакуації постраждалих та очищення забрудненої води.

У співпраці з Організацією із заборони хімічної зброї (ОЗХЗ) та НАТО було проведено міжнародні навчання «Joint Assistance 2005» (Яворів), спрямовані на запобігання та ліквідацію наслідків актів хімічного тероризму [11, с. 22].

У 2010 році, за сприяння Євроатлантичного координаційного центру реагування на катастрофи, Словаччина надала Україні допомогу для усунення руйнівного впливу інтенсивних опадів у Чернівецькій області. У період 2011–2012 років, серед іншого, Україна та НАТО організували низку навчань та тренінгів у рамках підготовки до Євро–2012, а також досягли угоди про створення спеціального режиму обміну даними щодо повітряної ситуації на час проведення чемпіонату [11, с. 23].

Важливо відзначити, що після початку російсько-української гібридної війни на Сході України у 2014 році трансформувалися методики НАТО щодо навчань з цивільного кризового менеджменту. Навчальні програми з управління кризовими обставинами поступово ускладнюються, адаптуючись до широкого

спектра сучасних безпекових викликів та гіпотетичних загроз, на які Альянс змушений реагувати: від гібридних і динамічних конфліктів до тероризму, нестабільної ситуації в прикордонних регіонах Альянсу та розповсюдження зброї масового знищення. Ці трансформації також спонукають НАТО до переходу від абстрактних гіпотетичних сценаріїв до розробки навчань із залученням максимально наближених до реальності умов. У результаті в Україні ініційовано низку проєктів та програм НАТО, зокрема: Ініціативу НАТО зі зміцнення доброчесності та забезпечення прозорості оборонних інституцій; Програму професійного розвитку цивільного персоналу сектору безпеки та оборони України; а також Програму НАТО «Модернізація системи військової освіти» [21].

3.2. Гуманітарна та освітня сфери.

Значне місце у співпраці України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) посідають гуманітарні та освітні складові, що систематично інтенсифікуються та демонструють дедалі більше позитивних досягнень.

Співробітництво з НАТО у гуманітарній сфері першочергово спрямоване на підвищення рівня поінформованості населення України щодо діяльності Альянсу, що реалізується в рамках проєктів громадської дипломатії. З метою налагодження партнерства у цьому векторі, 7 травня 1997 року було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та НАТО стосовно створення Центру інформації та документації НАТО в Україні (далі – ЦІДН), очоленого Наталі Мельничук-Гулд. Цей Центр забезпечує доступ до інформації, стимулює проведення досліджень, а також надає фінансову підтримку для реалізації проєктів українськими громадянами та організаціями з тематики, пов'язаної з функціонуванням НАТО [19].

Чимала кількість цих ініціатив має на меті спростування російських антинатовських міфів та пропагандистських наративів, які характеризуються значною живучістю в українському соціумі. Їхньою основою є потужна та

скоординована стратегічна комунікація. Проте НАТО не відповідає пропагандою на пропаганду; його мета полягає у дистрибуції верифікованих фактів та правдивої інформації. Саме проактивна комунікаційна стратегія у кінцевому підсумку покликана демонструвати цінності та принципи Альянсу. Відповідно, серед комунікаційних інструментів, що застосовуються ЦДН, варто виокремити: навчально-методичні матеріали, цифрові комунікації, соціальні медіа, а також прями зустрічі та заходи з громадянами.

Ключовим інструментом у цьому комплексі заходів є незалежні медіа. У контексті боротьби з дезінформацією роль незалежних журналістів є вирішальною. Серед таких просвітницьких програм слід виділити телевізійний проект «Фактор безпеки», що виходить з 2009 року; організацію семінарів та круглих столів для молоді, таких як «Молодь НАТО Львів – 2009» або «Політика безпеки НАТО у Східній Європі»; грантовий проект зі створення офіційної групи «Взаємодія з НАТО» на платформі Facebook, з подальшим просуванням цієї платформи та поширенням посилань серед цільових аудиторій. Важливо, що ефективність цих проектів оцінюється шляхом моніторингу громадської та експертної думки, який постійно здійснюється організацією [15, с. 154].

Поряд із цим НАТО значну увагу акцентує на освітніх проектах. Серед них чи не найвищий пріоритет віддається професійному розвитку. У 1997 році НАТО виділило 500 тисяч євро на інформатизацію українських університетів. Загалом, за сприяння НАТО було розгорнуто волоконно-оптичні науково-освітні мережі «УРАН» у 16-ти вищих навчальних закладах України. Наразі Членами Асоціації користувачів Української науково-освітньої телекомунікаційної мережі УРАН є 40 ВНЗ.

Вже у 2005 році в Україні було розпочато Програму професійного розвитку (PDP) НАТО, яка сприяє підготовці цивільних фахівців у галузі безпеки та оборони, що в подальшому імплементуватимуть ефективні механізми демократичного врядування. А програма НАТО «Удосконалення військової освіти» (Defence Education Enhancement Program – DEEP), що реалізується в межах Програми Альянсу «Партнерство заради миру» з 2007 року, була

розроблена науковцями НАТО спеціально для підтримки країн-партнерів у модернізації та професіоналізації військових освітніх установ. З 2008 року в Україні активно створювалися регіональні міжнародні науково-освітні центри, зокрема «Полтавський центр з євроатлантичної інтеграції» (2008 р.) [15, с. 156] та інші.

Також із середини 2000-х років в Україні було ініційовано розробку методичних рекомендацій щодо викладання питань євроатлантичної інтеграції, створено відповідні навчально-методичні посібники та запроваджено профільні навчальні дисципліни у закладах вищої освіти. Наприклад, з 2008 року у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди» впроваджено дисципліну «Україна в системі міжнародної безпеки і євроатлантичного співробітництва»; у 2010 році, в рамках проекту «Семінару-тренінгу з розробки методичних рекомендацій для шкільних вчителів «Доступно про НАТО», що відбувся 27–28 серпня 2010 року за ініціативи організації «Демократичні перетворення України» на базі Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти за підтримки Центру інформації та документації НАТО, були розроблені методичні рекомендації під назвою «Доступно про НАТО» [21].

Після 2014 року в Україні було оптимізовано нормативно-правову базу, що регулює співробітництво між Україною та НАТО у сфері освіти. Зокрема, 21 лютого 2017 року видано Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017–2020 роки», а також прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2018 року № 109-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2018 рік». Дотримуючись вимог цих документів, у ході впровадження реформи «Нова українська школа» до шкільної програми було інтегровано предмет та підручник «Громадянська освіта», який інкорпорує інформацію про НАТО [13, с. 108].

3.3. Наука та охорона довкілля.

Ще одним важливим напрямом взаємодії України з НАТО є співпраця у сфері науки та охорони довкілля. Вона розпочалася у 1991 році і здійснюється з використанням механізмів програми НАТО – Партнерства заради миру «Наука заради миру та безпеки» та охорони довкілля. Мета цієї програми полягає у сприянні співпраці науковців з різних країн у цивільних аспектах та фінансуванні наукових досліджень у галузі безпеки (у формі виділення грантів на реалізацію багаторічних проектів, семінарів, курсів, тренінгів та зустрічей науковців) [15, с. 160].

Для координації науково-технічного співробітництва Україна–НАТО в межах Наукової програми НАТО та Програми з викликів сучасного суспільства створено Спільну робочу групу (далі СРГ) з питань науки й захисту довкілля, перше засідання якої було проведене в Брюсселі 18 жовтня 2000 року. Друге засідання спільної Робочої групи Україна–НАТО з питань науки й захисту довкілля було проведене у 2001 році у м. Києві.

Під час засідання було презентовано Наукову програму НАТО для поширювання інформації серед українських науковців про напрямки науково-технічного співробітництва. А 23–27 червня 2003 року в Україні уперше було проведено засідання Наукового комітету НАТО, в межах якого проходило засідання спільної Робочої групи з питань науки й захисту довкілля. Головним питанням порядку денного було визначання пріоритетних напрямів співробітництва України з НАТО у сфері науки й технологій [10].

Широкою є програма державної фінансової підтримки міжнародної науково-технічної співпраці Україна–НАТО, зокрема у галузі матеріалознавства, хімії, фізики, техніки, біології, медицини, гідромеханіки, аграрних наук, електроніки, радіоелектроніки, екології тощо. Лише у 2005 році за підтримки Міністерства освіти і науки України науковцям вдалося реалізувати десятки програм у контексті проекту «Наука заради миру» та у інших міжнародних заходах. Серед наймасштабніших проектів, реалізованих з того часу в Україні за допомогою НАТО, є: проект зі створення найбільшої в державі комп'ютерної

науково-освітньої мережі; проект з розроблення нових технологій, методів та приладів для виявлення радіоактивних та ядерних матеріалів, переміщуваних несанкційовано; проект зі створення в Україні Ситуаційного аналітичного центру, який стане базовим елементом з ухвалення рішень у сфері безпеки [15, с. 161] та ін.

Загалом, упродовж 1998–2013 років у рамках програми НАТО «Наука заради миру та безпеки» реалізовані 27 спільних багаторічних проектів за участю українських науково-дослідних установ. У 2014 році, у зв'язку з реорганізацією Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України, на яке були покладені функції з питань реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, Україна тимчасово припинила свою діяльність в рамках СРГ.

Проте вже наступного року роботу було відновлено. У 2015 році відповідальність за взаємодію з НАТО у сфері науки взяло на себе Міністерство освіти і науки України, заступник міністра якого став співголовою зазначеної СРГ. 28 березня 2019 року оновлена делегація України взяла участь у 16-му засіданні Спільної робочої групи Україна-НАТО з питань науки та довкілля і засіданні Комісії Україна-НАТО на рівні Комітету НАТО з питань партнерства та колективної безпеки [10].

3.4. Економіка.

Співпраця України з НАТО у сфері економічних аспектів оборони та безпеки під егідою Спільної робочої групи Україна-НАТО з питань економічної безпеки (СРГ) проходить у двох напрямках: 1) інституційний діалог, який зосереджується на економічних питаннях оборони і безпеки та економічних аспектах перебудови оборонної промисловості; 2) діяльність з перепідготовки військовослужбовців, звільнених у запас [29, с. 27]. На цій підставі, у рамках Хартії про особливе партнерство, 11 жовтня 1999 року була укладена Угода між Національним координаційним центром соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, звільнених у запас або відставку (далі – НКЦ), Кабінетом

Міністрів України та НАТО «Про практичну реалізацію ініціативи НАТО щодо перепідготовки українських військовослужбовців, звільнених у запас або відставку». Згідно з цією угодою управління НАТО з економічних питань безпеки та оборони започаткувало в Україні програму мовної підготовки колишніх військовослужбовців. З 1999 р. Британська Рада в Україні та НАТО спільно розробили програму, за якою Британська Рада запровадила курси з англійської мови. Загалом упродовж 1999–2002 років у рамках Договору між НКЦ та НАТО на мовних курсах пройшли перепідготовку понад 300 офіцерів [29, с. 28].

Суспільно-політичні трансформації, які відбувались в Україні з 2001 по 2005 рік спричинили тимчасові перешкоди у розробленні нових перспективних економічних проектів.

Ситуація в економічних відносинах дещо змінилась лише у квітні 2005 року, коли президент В. Ющенко закріпив євроатлантичний курс України, підписавши 21 квітня документ про «Поглиблення співпраці Україна – НАТО: короткотермінові заходи». Тоді держави-члени НАТО та Україна домовилися започаткувати нові ініціативи для поглиблення їх співробітництва на підтримку пріоритетів реформ в Україні. Сторони домовились про розширення допомоги у вирішенні проблем, пов'язаних з соціально-економічними наслідками воєнної реформи, що передбачало на робочому рівні розширити передачу досвіду держав-членів НАТО для підтримки невідкладної роботи з розробляння та виконання програм щодо звільнення, виходу у відставку та перекваліфікації службовців Збройних Сил та інших структур безпеки, зокрема експертну підтримку оцінювання потреб та розробляння всеосяжного плану перепідготовки/перекваліфікації; збільшення практичної допомоги для конкретних програм з перепідготовки у 2005 та 2006 роках; пошук засобів забезпечення потреб України у перепідготовці на довгостроковий період[10].

Вже у вересні 2005 року за сприяння Альянсу було профінансовано Трастовий фонд НАТО – Програми «Партнерство заради миру», а саме другий етап програми з професійного розвитку. Орієнтовний бюджет фонду становив

574 тис. євро. Цей проект став логічним продовженням в Україні програми, започаткованої Великою Британією у 2002 році. Для цього у 2006 році було створено Хмельницький центр перепідготовки та соціальної адаптації при Хмельницькому Національному університеті [29, с. 29]. Перепідготовку проводили на тримісячних курсах, за 500-годинною програмою.

У 2007 році Україна приєдналась ще до одного Трастового фонду НАТО – Програми з розвитку доброчесності (РД). Цей фонд держави-члени НАТО вирішили започаткувати для підвищення рівня доброчесності, прозорості, підзвітності та належного управління у секторі безпеки та оборони. Також з 2007 року до порядку денного засідань СРГ з питань економічної безпеки долучено проблематику енергетичної безпеки та безпеки енергетичної інфраструктури. А з 2008 року в рамках СРГ Україна–НАТО було реалізовано проект щодо боротьби з фінансуванням тероризму та запобігання відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом [10].

Водночас було продовжено роботу з перекваліфікації колишніх військовослужбовців у межах Трастового фонду «Програма НАТО з професійного розвитку». За цивільним бюджетом НАТО протягом 2007–2008 років були створені регіональні курси перепідготовки військовослужбовців у Львові, смт Озерне Житомирської області, містах Мукачеве Закарпатської області, Тернополі та Славуті Хмельницької області та ін., на яких до 2009 року пройшли перепідготовку близько 1500 військовослужбовців [29, с. 30].

Черговим кроком у співробітництві України з НАТО стало заснування у 2011 році проекту Трастового фонду з утилізації радіоактивних відходів (Disposal of Radioactive Waste Trust Fund) з бюджетом 950 тис. євро, який мав на меті безпечно пере заховання радіоактивних відходів, утворених в результаті військових програм Збройних Сил СРСР у Житомирській області [29, с. 30].

18 червня 2013 року відбулася урочиста церемонія випуску груп дванадцятого етапу професійного навчання військовослужбовців, та групи перепідготовки колишніх військовослужбовців у м. Чугуїв, які проходили навчання у Міжгалузовому інституті післядипломної освіти Національного

технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Перекваліфікацію отримали 47 осіб [10].

У відповідь на агресивні дії Росії проти України, держави-члени НАТО на Уельському саміті, який проходив у вересні 2014 року, вирішили заснувати п'ять нових цільових трастових фондів (ТФ) для допомоги Україні в критично важливих сферах, які було доповнено на Варшавському саміті НАТО 2016 року. Фонди було створено за такими напрямками: Управління, контроль, зв'язок та комп'ютеризація (C4); Логістика і стандартизація (Logistics and Standardization); Кібернетична безпека (Cyber Defence); Перепідготовка і соціальна адаптація військовослужбовців (Military Career Transition); Медична реабілітація (Medical Rehabilitation).

Окрім того, на прохання України, у червні 2015 року Альянс погодився започаткувати шостий Трастовий фонд – Для знешкодження саморобних вибухових пристроїв, утилізації й розмінування вибухонебезпечних предметів (Counter-Improvised Explosive Devices and Explosive Ordnance Disposal). Орієнтовний загальний бюджет чинних в Україні проектів трастових фондів НАТО з часу їх започаткування зріс майже до 40 млн євро. Найбільше фінансування передбачене за старою програмою знешкодження протипіхотних мін, застарілих та надлишкових запасів озброєнь і боєприпасів. Провідною країною-спонсором програми є США. Загальний бюджет її допомоги становить 25 млн євро.

А в рамках ТФ з медичної реабілітації (Medical Rehabilitation) у медичних закладах держав НАТО з 2014 по 2018 роки було проведене протезування 11 учасників АТО, забезпечено медичну реабілітацію 280 осіб та професійну реабілітацію ще 13 військовослужбовців. У рамках програми активної реабілітації «Повернення до життя» пройшли реабілітацію 125 військовослужбовців.

Крім того, надано фінансову підтримку національній команді України у міжнародних змаганнях «Ігри нескорених». Загалом, у рамках цього ТФ підтримуються шість українських медичних реабілітаційних закладів, які

забезпечені сучасним обладнанням. Також треба відзначити, що країни-члени НАТО час від часу збільшують власні внески до низки трастових фондів (ТФ) задля підтримки України. Мова йдеться про ТФ із роззброєння, захоронення радіоактивних відходів та медичної реабілітації військовослужбовців, поранених в АТО тощо[29, с. 29].

Заснування у 2014 році п'яти нових ТФ та інтенсивне поглиблення співпраці України з НАТО дещо змінило роботу Центру інформації та документації НАТО (ЦІДН) в Україні. У центрі з'явилося два додаткових завдання: 1) надавати інформацію про практичну підтримку НАТО для України; 2) підтримка українського уряду в підвищенні його комунікаційних спроможностей в сфері стратегічних та кризових комунікацій. Спроможність українських інституцій ефективно доносити до вітчизняної та іноземної аудиторії інформацію про події в Україні, зокрема про події на Сході та перебіг реформ, є дуже важливою [25, с. 74].

Безумовно, є вкрай важливою та доцільною потреба провести всебічний аналіз інформації та показників, що стосуються обсягів та видів фінансової підтримки, наданої Україні протягом усього періоду її взаємодії з міжнародними партнерами. В умовах триваючої гібридної агресії та комплексних викликів безпеці, одним із ключових джерел формування фінансових ресурсів для України слугують грошові асигнування та матеріальна допомога, що надходять від країн-членів Північноатлантичного альянсу. Ці кошти спрямовані на задоволення найкритичніших потреб України як стратегічного партнера Альянсу, охоплюючи широкий спектр життєво важливих напрямків, зокрема забезпечення паливно-мастильними матеріалами, надання сучасного обладнання для розмінування територій, а також надання невідкладного медичного постачання та гуманітарного забезпечення[20].

Кульмінацією цього стратегічного партнерства стало рішення, ухвалене на історичному саміті НАТО у Варшаві 2016 року, де весь спектр ініціатив Альянсу на підтримку України був інституціоналізований у вигляді Комплексної програми допомоги Україні (КПД). Метою цієї всеохоплюючої програми є не

лише формування міцного потенціалу України для забезпечення власної національної безпеки, а й сприяння реалізації глибоких, широкомасштабних реформ, що відповідають фундаментальним євроатлантичним принципам, затвердженим стандартам НАТО та найкращим зразкам міжнародної передової практики[20].

У рамках Комплексного пакету допомоги (КПД) було здійснено значні перетворення та модернізацію національних інституцій сектору безпеки й оборони. Це стало можливим, зокрема, завдяки наданню висококваліфікованої дорадчої та експертної підтримки на вищому стратегічному рівні, а також всебічного практичного сприяння різноманітним програмам та інноваційним ініціативам. Важливою віхою став 2022 рік, коли було успішно проведено саміт у Мадриді, на якому було прийнято доленосне рішення про асигнування значної суми, що перевищує 500 мільйонів євро, на подальший розвиток та поглиблення розширеної програми КПД [24].

Відзначаючи значне та динамічне поглиблення, а також інтенсифікацію взаємодії та партнерства між Україною та Північноатлантичним альянсом, що невинно триває з доленосного 2014 року, у відповідь на цю еволюцію було ініційовано та відтоді успішно розгорнуто цілу плеяду спеціалізованих Цільових фондів. Саме завдяки цим унікальним інструментам та каналам відбувається цілеспрямоване та адресне спрямування вагомих фінансових асигнувань, які призначені для комплексного нарощування оборонних можливостей, всеосяжного підвищення військової спроможності та докорінного зміцнення потенціалу України щодо дієвого відстоювання власних суверенних інтересів, непорушної територіальної цілісності та гарантування абсолютної безпеки своїх громадян.

РОЗДІЛ 4. ВІЙСЬКОВА СПІВПРАЦЯ, ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ СТОСУНКІВ УКРАЇНА-НАТО

4.1. Військові навчання

Співробітництво України з Північноатлантичним альянсом у зазначеній сфері регламентується Рамковим документом «Партнерство заради миру» 1994 року. Цей документ, зокрема, конкретизує розвиток взаємин задля здійснення спільного планування, військової підготовки та учбових маневрів, спрямованих на підвищення їхнього потенціалу до виконання завдань, пов'язаних з миротворчою діяльністю, пошуково-рятувальними операціями, операціями з надання гуманітарної допомоги, а також інших, що можуть бути узгоджені в майбутньому [17, с. 142]. Для забезпечення практичної взаємодії у цій галузі в рамках НАТО функціонує програма «Процес планування та оцінювання сил». Відповідно до цього, підрозділи Військово-Морських Сил Збройних Сил України також залучаються до Процесу планування та оцінювання сил (надалі – ППОС) і проходять процедури самооцінювання та оцінювання з боку НАТО щодо їхньої відповідності вимогам, що висуваються до них при виконанні завдань у багатонаціональних миротворчих операціях [27, с. 143].

Участь України в міжнародних військових навчаннях НАТО ініціювалася у 1994 році. Тоді Україну було запрошено взяти участь у святкуванні 50-річчя висадки союзного Нормандського десанту, в рамках заходу «Армада свободи» у французькому порту Руан. Виконання цієї місії було доручено українському фрегату «Гетьман Сагайдачний», який 26 червня 1994 року вийшов із Севастопольської бухти у напрямку океану. Після прибуття фрегата «Гетьман Сагайдачний» до Руану туди також прибув командувач ВМС України віце-адмірал В. Безкоровайний, який представляв командування Збройних Сил суверенної України до завершення навчань 7 серпня [27, с. 144].

У 1995 році представники та військові формування Збройних Сил взяли участь у 98 заходах, зокрема у 13 військових навчаннях. Серед них варто виділити двосторонні навчання між військовослужбовцями України та США у

квітні-травні 1995 року, а також міжнародні навчання «Щит миру-95», що відбувалися 23–27 травня на Яворівському полігоні Прикарпатського військового округу.

Ключовим документом для поглиблення співпраці між НАТО та Україною стала Хартія про особливе партнерство, підписана у 1997 році. Вона заклала фундамент для створення та функціонування основного координаційного органу з розвитку взаємодії між Альянсом та Україною – Комісії Україна – НАТО [31].

У подальшому, в 1996 році, кількість навчань зросла. Представники та підрозділи українських збройних сил долучилися до 53 заходів НАТО, включаючи 18 військових навчань. Три з цих навчань були проведені на території України: «Щит миру-96», «Козацький степ-96», ідея проведення якого виникла у 1996 році під час зустрічі міністрів оборони України, Великої Британії та Польщі, та «Карпатська безпека-96» [33, с. 18].

Починаючи з 1997 року, Збройні Сили України демонстрували значну активність у міжнародних заходах, зокрема у контексті ініціативи «Партнерство заради миру» (ПЗМ). У 1997 році вони долучилися до 157 заходів, включаючи 22 військові навчання, серед яких виділяються «Спільний сусід-97» та «Сі Бриз-97». У наступні роки рівень залучення до міжнародних військових тренувань залишався помітним: у 1998 році – 17 навчань (із 100 загальних заходів), у 1999 – 11, у 2000 – 10, у 2001 – 15, у 2002 – 19, у 2003 – 24, у 2004 – 24, а у 2005 – 19 навчань [15, с. 201].

У 2006 році, відповідно до Індивідуальної програми партнерства між Україною та НАТО, передбачалося залучення українських військовослужбовців до 321 заходу, зокрема до низки військових маневрів. На території України було заплановано проведення таких ключових навчань, як українсько-британське «Тугий вузол-2006», українсько-американське з транспортної авіації «Комбайнд Ефорт-2006», багатонаціональні навчання «Сі Бриз-2006» (які мали вперше відбутися в Криму), спільні українсько-польсько-британські «Козацький степ-2006», українсько-молдовське «Південь-2006» та спільне тактичне навчання механізованих підрозділів Збройних Сил України та Словацької Республіки.

Проте значна частина цих заходів була частково зірвана або знаходилася під загрозою зриву внаслідок активізації проросійських настроїв у Криму та опору з боку Верховної Ради щодо затвердження президентського указу від 31 січня 2006 року «Про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України у 2006 році для участі у багатонаціональних військових навчаннях» [15, с. 203].

Варто підкреслити, що у 2007 році внутрішньополітична конфронтація між гілками виконавчої та законодавчої влади продовжувалася, що спричинило несприятливі наслідки як для суспільної думки щодо НАТО, так і для організації міжнародних військових навчань. Лише у квітні 2007 року, після значних ускладнень, Верховна Рада України затвердила перелік чергових міжнародних військових тренувань [23, с. 3].

Перешкоди на шляху проведення міжнародних військових навчань під егідою НАТО зберігалися і після вступу на посаду проросійського президента України В. Януковича у 2010 році. Так, у квітні 2010 року парламент Автономної Республіки Крим та Одеська обласна рада ініціювали звернення до Президента Януковича з вимогою скасування навчань «Сі Бриз-2010» на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць. У період з 2011 по 2013 рік спостерігалось суттєве скорочення кількості багатонаціональних військових навчань на території України, що підтверджується такими показниками: 10 навчань у 2011 році, 4 – у 2012 році та 5 – у 2013 році.

Початок російсько-української гібридної війни у 2014 році суттєво вплинув на формат та обсяги участі України у міжнародних військових навчаннях. Хоча на 2014 рік планувалося проведення 15 багатонаціональних військових тренувань (8 на території України та 7 за її межами), ускладнення військово-політичної обстановки навколо держави призвело до анулювання п'яти навчань за участю українських підрозділів (двох на території України та трьох поза її межами). Крім того, за ініціативи країн-партнерів, було скасовано п'ять багатонаціональних навчань [10].

У наступні роки, після 2014 року, інтенсивність участі українських військових у міжнародних та національних навчаннях демонструвала суттєве зростання. Протягом 2016-2018 років Збройні Сили України долучилися до 62 таких заходів. На 2019 рік було заплановано залучення українських військовослужбовців до 25 міжнародних багатонаціональних навчань, 6 з яких мали відбутися на території України. Відбулося також переорієнтування тематики тренувань: замість фокусу на миротворчих операціях, акцент змістився на проведення стабілізаційних заходів та дії військ (сил) в умовах гібридної війни. Важливою особливістю цих навчань була їхня спрямованість не лише на оптимізацію бойової підготовки партнерів, а й на прискорення трансформаційних процесів в українській армії відповідно до стандартів НАТО. Додатковою характерною рисою міжнародних навчань, що відбулися після початку російсько-української гібридної агресії у 2014 році, стало розширення географії їхнього проведення до країн-партнерів НАТО в Чорноморському регіоні та держав, що межують з Російською Федерацією.

4.2. Участь українських військових у міжнародних операціях НАТО

Залучення України до операцій з підтримання міжнародного миру та безпеки було започатковано ухваленням Верховною Радою України Постанови від 3 липня 1992 року № 2538-ХІІ, яка регламентувала участь батальйонів Збройних Сил України у миротворчих місіях Організації Об'єднаних Націй в конфліктних регіонах колишньої Югославії [27, с. 141].

Більше того, Україна активно залучається до операцій під проводом НАТО, спрямованих на забезпечення безпеки та стабільності, зокрема в рамках місій «Рішуча підтримка» та Міжнародних сил сприяння безпеці (МССБ). Варто також наголосити, що Українська держава здійснювала інформаційну та розвідувальну підтримку Сил для Косово, тим самим інформуючи НАТО стосовно ситуації в Чорноморському регіоні, а також бере участь у навчаннях в Іраку та операції «Океанський щит» [8].

Від початку 1992 року приблизно 45 тисяч військовослужбовців Збройних Сил України долучилися до подібних міжнародних операцій з підтримання миру та безпеки, серед яких варто виділити такі найбільш масштабні місії:

Косово (1999–2020). Особливо значущою за тривалістю та чисельністю задіяного особового складу є співробітництво України з НАТО в рамках міжнародних миротворчих сил KFOR у Косові. Контингент KFOR було сформовано відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН № 1244, і він розпочав свою діяльність у Косові 12 червня 1999 року. Окрема українська механізована рота, функціонуючи як самостійна бойова одиниця, була інтегрована до складу потужного оперативного-тактичного підрозділу – бойової батальйонної тактичної групи «Схід», що перебуває під прямим оперативним управлінням та військовим командуванням Сполучених Штатів Америки [8].

Контингенти Збройних Сил України здійснюють участь у миротворчій операції в Косові починаючи з вересня 1999 року. 21 березня 1998 року на базі особового складу польської 14-ї бронетанкової бригади та українського 310-го механізованого полку було утворено Українсько-польський миротворчий батальйон (УКРПОЛБАТ) у складі 700 осіб. До 1999 року батальйон досяг повного комплектування, а через рік він розпочав свою першу операційну місію. УКРПОЛБАТ структурно належав до багатонаціональної бойової групи «Схід» (англ. «East»), яка, крім українського контингенту, включала військові підрозділи США (як держава-лідер), Вірменії, Греції, Литви, Польщі та Румунії. Особовий склад батальйону забезпечував супровід автомобільних колон, надання медичних послуг місцевому населенню, координував розподіл гуманітарної допомоги тощо. УКРПОЛБАТ функціонував до травня 2011 року [15, с. 223].

Протягом 2014 року український контингент у Косові був скорочений на 123 військовослужбовці та 36 одиниць техніки, повернутих в Україну. У період 2015–2019 років чисельність українських миротворців у Косові скоротилася до мінімуму – 40 осіб. В Україну також було репатрійовано 16 гелікоптерів, що були надані Міністерством оборони України в тимчасове користування компанії

«Українські вертольоти», а також «маневрену роту», призначену для посилення українських сил в районі проведення антитерористичної операції (АТО). Крім того, було імплементовано оновлений підхід до відбору військовослужбовців для ротації українського контингенту в Косові: починаючи з 2015 року, миротворчий контингент складався з українських військовослужбовців, що здобули бойовий досвід у конфлікті на сході України.

Афганістан (2007–2019). Ключовим аспектом кооперації України з НАТО у сфері протидії міжнародному тероризму є залучення України до антитерористичної операції Альянсу «Активні зусилля» (ОАЗ, англ. Active Endeavour) в Середземному морі [30]. Україна стала другою серед держав-нечленів НАТО, після Російської Федерації, яка у 2005 році приєдналася до операції «Активні зусилля». Головні форми залучення Збройних Сил України до цієї операції включають функціонування на базі штабу Військово-Морських Сил України структурного елемента взаємного інформаційного обміну – Контактного пункту, відрядження українських офіцерів зв'язку до штабу операції в Неаполі, а також направлення військових кораблів та підрозділів ВМС ЗС України до складу сил, призначених для участі в операції «Активні зусилля». Значним етапом у розвитку залучення України до операції «Активні зусилля» стала пряма участь військових кораблів ВМС ЗС України. Першим кораблем ВМС України, який взяв участь в операції, став корвет «Тернопіль» із залученням спеціалізованої оглядової групи, що був переданий під оперативне командування НАТО у період з 25 травня по 3 липня 2007 року. Відтоді до 2014 року до операційної діяльності щорічно долучалися один-два кораблі ВМС. До виконання бойових завдань в рамках операції залучалися корвети «Тернопіль», «Луцьк» та фрегат «Гетьман Сагайдачний» [15, с. 226]. Військові лікарі, штабні офіцери та сапери ефективно виконували свої функціональні обов'язки у складі антитерористичної місії в цій державі. Після реформування присутності НАТО в цій країні, Україна і після 2014 року продовжила свою участь вже в якості учасника операції «Рішуча підтримка». Україна офіційно виконує роль ключового транзитного коридору між Європою й Афганістаном [20].

Ірак (2003–2008). Участь України в багатонаціональній операції в Іраку в період 2003–2008 років значною мірою зумовлювалася прагненням тодішнього Президента Леоніда Кучми подолати міжнародну політичну ізоляцію. Ця ізоляція стала наслідком низки резонансних політичних колізій, починаючи зі скандалу навколо справи Георгія Гонгадзе і завершуючи інцидентом з можливим постачанням радіолокаційних станцій «Кольчуга» Іраку у квітні 2002 року. Відтак, напередодні старту місії, 5 червня 2003 року, Верховна Рада України схвалила постанову про направлення 1800 українських військовослужбовців до складу коаліційних сил. Ці сили діяли під егідою польського командування, яке, в свою чергу, долучилося до операції за підтримки Північноатлантичного альянсу [13, с. 108]. Слід також зазначити, що Україна протягом значного періоду зберігає статус єдиної партнерської держави, залученої до Тренувальної місії НАТО в Іраку, починаючи з лютого 2006 року. Ця участь представників Збройних Сил України отримує високу оцінку з боку військового керівництва Альянсу та держав-членів [24].

Фактичне розгортання української стабілізаційної місії в Іраку розпочалося 28 серпня 2003 року, охопивши близько 1600 українських миротворців. Основним районом дислокації українського контингенту було визначено провінцію Васіт, розташовану за 120–140 км на південний схід від Багдада, в межах зони відповідальності польських підрозділів. Ключові завдання українських миротворців включали патрулювання двох стратегічних транспортних артерій, що сполучають південні регіони країни зі столицею, здійснення перевезень гуманітарних вантажів, охорону 120-кілометрової ділянки кордону з Іраном, забезпечення захисту об'єктів особливого призначення, зокрема складів боєприпасів колишньої іракської армії, а також підтримання правопорядку та миру в провінції Васіт [19, с. 109].

Вирішальним для участі українських миротворців в Іраку виявився 2005 рік. Зокрема, 9 січня 2005 року поблизу іракського міста Ес-Сувейра, під час розвантажувальних робіт з авіабомбами, вісім військовослужбовців 72-го окремого механізованого батальйону, що входив до складу міжнародних

миротворчих сил, зазнали загибелі, а ще шість отримали поранення. Цей інцидент отримав значний суспільний резонанс і спровокував масове обурення серед українського населення. Як наслідок, 11 січня 2005 року Верховна Рада України, 308 голосами народних депутатів, ухвалила резолюцію, в якій Президенту Л. Кучмі було рекомендовано терміново відкликати українських миротворців до України [13, с. 110]. Проте, послідовна деконсолідація українського контингенту з Іраку розпочалася лише після вступу на посаду новообраного Президента України – В. Ющенка.

Отже, резюмуючи, необхідно підкреслити, що Україна послідовно підтримує свій статус визначної держави-партнера, яка робить суттєвий внесок, активно залучаючись до всього комплексу ключових стабілізаційних операцій та місій із підтримання миру, що проводяться під патронатом Північноатлантичного альянсу.

4.3.Позиція НАТО щодо українсько-російської війни

Незважаючи на відмову України від повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору (НАТО), співпраця з цим військово-політичним блоком не припинялася. Навпаки, після акту агресії Російської Федерації проти України партнерські відносини були суттєво активізовані. Зокрема, вже 2 березня 2014 року на надзвичайному засіданні Комісії Україна – НАТО було одностайно висловлено підтримку Україні та рішуче засуджено дії Російської Федерації. Паралельно з цим, практичне співробітництво між НАТО та РФ було призупинено. Внаслідок цих подій, 29 грудня 2014 року Президентом України було скасовано позаблоковий статус держави відповідним законодавчим актом[17].

НАТО категорично засуджує жорстоку та неспровоковану військову агресію, розв'язану Росією проти України – суверенної, миролюбної та демократичної країни, що є близьким партнером Альянсу. Блок закликає Президента Путіна негайно припинити бойові дії, здійснити повне виведення

російських військ з української території та приступити до справжнього дипломатичного врегулювання конфлікту[14].

Після ескалації російської агресії Північноатлантичний альянс суттєво наростив обсяги допомоги, спрямованої на зміцнення безпеки та обороноздатності України, з метою забезпечення її спроможності протистояти загрозі поширення конфлікту. Отже, агресивні наміри Російської Федерації стали ключовим чинником для поглиблення стратегічного партнерства, що набуло актуального та невідкладного характеру.

НАТО відіграє координуючу роль у опрацюванні запитів України щодо допомоги та сприяє постачанню союзниками гуманітарної допомоги та нелетального обладнання. Окремі країни-члени НАТО здійснюють постачання до України озброєнь, боєприпасів та різноманітних видів легкої й важкої військової техніки, зокрема протитанкових і зенітних комплексів, гаубиць та безпілотних літальних апаратів. На поточний момент держави-члени Альянсу надали або зобов'язалися надати Україні військове оснащення вартістю у мільярди доларів США. Ці поставки щоденно змінюють баланс сил на полі бою та забезпечують Україні можливість реалізувати своє невід'ємне право на самооборону, закріплене у Статуті Організації Об'єднаних Націй[10].

Крім того, країни-члени Альянсу надають Україні медикаменти та інше необхідне устаткування, зокрема для посилення кібербезпеки та захисту від біологічних, хімічних, радіологічних і ядерних загроз. Вони також надають Україні значну фінансову підтримку, що обчислюється мільйонами євро. Численні союзники забезпечують гуманітарну допомогу цивільному населенню та надають прихисток мільйонам українських біженців. Держави-члени Альянсу також активно підтримують ініціативи, спрямовані на забезпечення міжнародного розслідування нелюдських злочинів, зокрема шляхом надання Україні правової підтримки.

Знаковою подією для зміцнення обороноздатності України став Варшавський саміт, проведений у липні 2026 року (ред. – ймовірно, 2016 рік), де було розширено спектр напрямків співпраці України з Альянсом та надано

"Комплексний пакет допомоги". Крім того, було сформовано комісію для координації інтеграційних питань України до НАТО, з акцентом на оборонному та технічному забезпеченні.

Держави-члени Альянсу ухвалили рішення інтенсифікувати та продовжувати надання допомоги Україні стільки, скільки буде необхідно для досягнення повної перемоги.

Дії НАТО мають суто оборонний характер, їхня мета – запобігання конфлікту, а не його провокування. Альянс несе відповідальність за недопущення ескалації цієї війни та її поширення за межі України, що зробило б її ще більш руйнівною та небезпечною. Введення безпольотної зони над Україною неминуче призвело б до прямого військового протистояння між силами НАТО та Росії. Це, у свою чергу, означало б значну ескалацію конфлікту та спричинило б ще більші людські втрати та спустошення у всіх залучених країнах[21].

Таким чином, Україна стала однією з унікальних держав, яка, не будучи повноправним членом Альянсу, отримувала підтримку, співставну з тією, що надається країнам-членам блоку. Слід також зазначити, що саме завдяки спільним військовим навчанням, що проводились із державами-членами НАТО, ефективність та обороноздатність Збройних Сил України були значно підвищені, особливо це стосується підрозділів, які брали участь у військових операціях та навчаннях на території різних країн.

4.3. Співпраця України і НАТО під час повномасштабного вторгнення.

З загостренням ситуації, а саме повномасштабним нападом РФ на демократичну і незалежну державу України, призвело до масштабної загрози європейської безпеки. Відтак, Організація Північноатлантичного договору (НАТО) також долучилась до забезпечення національної безпеки України. Наша держава неабияк розраховувала на підтримку членів Альянсу в складних умовах

війни. Хоча як зауважив дослідник І. Тодоров, представниками влади були сформовані завищені вимоги і очікування від допомоги НАТО[12].

В першу чергу слід зазначити, про проведення в червні 2022 року Мадридський саміту, де було закладена концепція сприяння та захисту міжнародному миру, свободи та демократії, а також безпеці.

Було визнано, що загарбницька, повномасштабна, неспровокована та імперіалістична війна Російської Федерації проти України підірвала основи міжнародного миру й безпеки, спричинивши глибоку та всеосяжну деградацію нашого середовища безпеки. Безпрецедентне, жорстоке і абсолютно безпідставне вторгнення Росії, її систематичне та кричуще нехтування міжнародним гуманітарним правом, а також її жахливі воєнні напади та варварські звірства обернулися невимовними людськими стражданнями, безмірним горем та колосальними руйнуваннями. Стійка, потужна та незалежна Україна є фундаментальною умовою для забезпечення тривалого миру та стабільності не лише на європейському континенті, а й у всьому євроатлантичному просторі[31].

Крім того, було прийняте рішення про надання оборонної зброї та гуманітарної підтримки на основі запитів України до фонду НАТО та координаційного центру. Також прийняте рішення про Комплексний пакет допомоги, який передбачав пріоритетний курс, що має на меті всеосяжну реформу збройних сил України шляхом поступової, але докорінної зміни парадигми – відмова від застарілих систем озброєння та військової техніки, що залишилися у спадок від радянського періоду[16]. Замість них передбачається впровадження сучасних, інноваційних та сумісних зі стандартами НАТО зразків, що також включає в себе інтенсифікацію взаємодії та підвищення рівня оперативної сумісності з Північноатлантичним альянсом.

Мадридський саміт Північноатлантичного альянсу, попри очікування, не відкрив негайного шляху для прямого долучення України до його лав. Натомість, учасники зібрання виразно задекларували свою непохитну готовність відновити предметний діалог та консультації щодо вироблення конкретного механізму й

алгоритму для повноправного членства України в Альянсі, щойно Київ здобуде свою остаточну та переконливу перемогу[17].

Після цього, Україною було вже 30 вересня 2022 Україна вже вкотре подала заяву до вступу до Альянсу. Тим самим, Україна ще раз підтвердила свій намір та бажання стати повноцінним членом НАТО. Показовим прикладом стало стратегічне засідання міністрів закордонних справ країн-членів Північноатлантичного альянсу, що відбулося 29-30 листопада 2022 року в столиці Румунії, Бухаресті. Під час цієї важливої дипломатичної події, за активної участі очільника української дипломатії Дмитра Кулеби, було рішуче акцентовано увагу на інтенсифікації всебічної допомоги та підтримки українській державі. Йшлося про сприяння у відбудові та стабілізації критичної енергетичної інфраструктури, комплексному оновленні та зміцненні оборонного сектору, поглибленні стратегічної оперативної сумісності із силами Альянсу, а також у створенні надійних механізмів стримування будь-якої потенційної агресії у майбутньому. Окрім того, було недвозначно підтверджено, що незмінну та послідовну підтримку України з боку Альянсу буде забезпечено стільки, скільки це буде необхідно для досягнення стабільного миру та безпеки[16].

Особливо варто наголосити на тому аспекті, що після початку повномасштабної, неспровокованої військової агресії Російської Федерації проти України, Північноатлантичний альянс (НАТО) перетворився на життєво важливу платформу для інтенсивних консультацій та стратегічних обговорень, а також активного сприяння розробці та впровадженню інноваційного формату забезпечення всебічної оборонної підтримки для України. Цей механізм було успішно втілено в життя завдяки створенню Контактної групи з питань оборони України, яка діє під безпосереднім лідерством Сполучених Штатів Америки[9].

Дуже важливим фактором співпраці з країнами НАТО є підтримка технічного забезпечення та постачання озброєння для оборони території.

Серед арсеналу критично важливих оборонних засобів, які держави-члени НАТО систематично та цілеспрямовано надають Україні, особливо вирізняються легендарні протитанкові ракетні комплекси Javelin, високоефективні переносні

зенітно-ракетні комплекси Stinger, а також розширений асортимент потужних артилерійських систем та їхніх відповідних боєприпасів. Ця всебічна підтримка та постачання життєво необхідного обладнання надали Збройним Силам України незамінний потенціал, дозволивши їм рішуче відбивати штурми агресора та ефективно перешкоджати реалізації загарбницьких військових цілей Російської Федерації.

Фінансова підтримка і гуманітарна допомога також має величезна значення, оскільки в умовах війни економіка нашої держави не може нормально функціонувати та закривати всі військові потреби. Ця підтримка є життєва важливою для України, оскільки вона дозволяє країні захистити себе від російської агресії. Без підтримки НАТО та інших партнерів Україна, швидше за все, зазнала б поразки у війні. Однак, незважаючи на значну підтримку з боку НАТО та інших партнерів, Україна продовжує відчувати тиск російської агресії. Ця всебічна міжнародна підтримка є абсолютно незамінною для України, оскільки вона критично уможлиблює здатність держави ефективно оборонятися та рішуче протистояти імперіалістичній агресії з боку Російської Федерації. За відсутності цієї ключової опори від країн-членів НАТО та інших міжнародних партнерів, українська держава, зіткнулася б із невідворотним крахом або ж була б неминуче подолана у цьому широкомасштабному військовому протистоянні[26].

Знаковою подією в розвитку взаємодії між Україною та НАТО був саміт у Вільнюсі в липні 2023 року, на якому були обговорені найактуальніші проблеми, пов'язані з питанням безпеки, зокрема це стосувалось російських агресій проти України. Одним із визначальних результатів саміту стало рішення про виключення Плану дій щодо членства (ПДЧ) з процесу приєднання України до Північноатлантичного альянсу[32]. Ця постанова звільняє Україну від обов'язку дотримання всього комплексу вимог, що передбачаються в рамках зазначеного Плану, для отримання офіційного запрошення до членства. Дане рішення має значне сигнальне значення, оскільки воно засвідчує визнання Альянсом

євроатлантичних аспірацій України та його готовність надати всебічну підтримку на цьому інтеграційному шляху.

Україна була забезпечена новими, міцними зобов'язаннями від Північноатлантичного альянсу щодо надання оборонної підтримки. Зокрема, передбачається не лише постачання Україні додаткових обсягів сучасного озброєння та військового обладнання, але й надання значної допомоги у фаховій підготовці українських військовослужбовців. Ця стратегічно важлива ініціатива має вирішальне значення для України, оскільки суттєво посилить її спроможності ефективно протистояти триваючій російській агресії. Київ та НАТО також досягли принципових домовленостей про інтенсифікацію та розширення співпраці у безпековому секторі[17]. Відтак, Альянс буде надавати підтримку Україні в масштабній модернізації її оборонних сил та критичної інфраструктури, а також у розвитку та зміцненні її оборонно-промислового потенціалу.

Для України цей саміт став справді визначною подією та стратегічно важливою віхою у контексті її взаємин із Північноатлантичним альянсом, адже в рамках цього представницького зібрання було досягнуто цілий комплекс ключових угод та рішень, що стануть потужним каталізатором для подальшого поглиблення та всебічного зміцнення оборонної та безпекової взаємодії між Києвом та Брюсселем.

Започаткування роботи Ради Україна-НАТО у 2023 році є яскравим свідченням не лише суттєвого зміцнення політичних зв'язків між Україною та Північноатлантичним альянсом, а й значного підвищення рівня інтеграції України до структур цього безпекового блоку. Інавгураційне засідання цього важливого консультативного органу відбулося 2 липня 2023 року на полях історичного Вільнюського саміту[18]. Таким чином, зібрання лідерів НАТО у Вільнюсі стало справді знаковою віхою та важливим кроком вперед у динаміці взаємин між Україною та Альянсом. Консенсусні рішення та домовленості, досягнуті під час цього саміту, слугуватимуть каталізатором подальшого

розвитку співпраці між обома сторонами та суттєво зміцнить безпековий потенціал України.

Брутальна повномасштабна війна, розв'язана Російською Федерацією на території України, не лише створила безпрецедентні виклики та складні випробування для нашої країни, а й водночас відкрила нові горизонти та перспективи для поглиблення та консолідації співпраці між Україною та НАТО в умовах ескалації глобальних безпекових загроз.

29 листопада 2023 року відбулося перше міністерське засідання Ради Україна-НАТО на рівні очільників зовнішньополітичних відомств. Ключовою метою цього зібрання стало подальше узгодження спільних дій, спрямованих на інтенсифікацію та поглиблення зв'язків між Україною і НАТО, а також на всебічне нарощування політичної та практичної підтримки України. Під час цієї зустрічі була презентована детальна робоча програма на 2024 рік. Згідно з положеннями цієї програми, Україна та НАТО вже нині активно взаємодіють і формують консолідовані рішення на засадах рівноправного партнерства з обидрального спектру критично важливих питань. До них належать, зокрема, оперативна взаємосумісність, енергетична безпека, впровадження інноваційних технологій, посилення кібернетичного захисту та зміцнення національної стійкості[31].

Повномасштабна російська агресія проти України кардинально трансформувала характер взаємодії між Україною та Північноатлантичним альянсом, набувши якісно нового виміру та поглибивши стратегічне партнерство. Екзистенційні виклики та безпрецедентні загрози, які були оголені внаслідок жорстокої військової агресії Росії, недвозначно спонукали Київ та держави-члени НАТО до зосередження пильної уваги на нагальній потребі інтенсифікації спільної взаємодії та суттєвого нарощування оборонного потенціалу.

У цьому контексті Україна стала отримувачем масштабної та безпрецедентної за своїм обсягом і характером оборонної допомоги з боку Альянсу. Ця суттєва підтримка відіграла вирішальну роль у забезпеченні

стійкості нашої країни, дозволивши підтримувати ключові оборонні операції та значно зміцнити власні спроможності у сфері безпеки та оборони. Така консолідована допомога є яскравим та відчутним підтвердженням непохитної солідарності з Україною у її героїчному протистоянні агресору, у боротьбі за відновлення суверенітету, забезпечення територіальної цілісності та відстоювання своєї незалежності.

Отже, можна з упевненістю стверджувати, що глибинна та всеохоплююча співпраця між Україною та Північноатлантичним альянсом є не просто взаємовигідним партнерством, а стратегічним альянсом, який слугує потужним чинником для укріплення стабільності та забезпечення тривалого миру як у регіональному, так і в ширшому євроатлантичному контексті. Водночас вона відіграє ключову роль у всебічному розвитку та модернізації нашої держави, сприяючи її становленню як повноцінної, сучасної та резилієнтної демократії з

ВИСНОВКИ

Співпраця Україна-НАТО протягом всього періоду незалежності нашої держави була безперервною. Оскільки Україна являється державою-партнером НАТО ще з 1991 р. Саме відтоді було написано чимало наукових праць з теми. Станом на 2022 р. практично відсутні наукові розвідки, які б зачіпали роль НАТО в українсько-російській війні, що розпочалася 24 лютого 2022 року.

Партнерство України з НАТО з часів незалежності нашої держави трансформувалась в багатовекторну програму з практичної взаємодії.

Ключовим напрямком діяльності Альянсу є військово-політичний. Тому з упевненістю можемо стверджувати, що ключова особливість співпраці Україна-НАТО – це діяльність у військовій сфері (військово-політичне співробітництво з формування оборонної галузі, контроль за військовими, участь у міжнародних військових навчаннях та миротворчих операціях, забезпечення демократичного контролю над збройними силами, військово-цивільна співпраця). Підкреслимо, що Україна також неодноразово брала участь в військових навчаннях, а також антитерористичних операціях з ініціативи НАТО, для підтримки миру в різних державах та регіонах. Особливо можна відмітити участь в антитерористичній операції « Активні зусилля».

Крім військової сфери, значну роль відіграє співробітництво з інформаційної допомоги та безпеки, залучення новітніх технологій та стратегічних комунікацій. Поза тим, суттєві зв'язки Україна-НАТО розкриваються у формах співробітництва у цивільній, освітній, науковій, економічній сферах, а також у питаннях захисту довкілля.

Відтак, значну роль відіграє співробітництво з інформаційної допомоги та безпеки, залучення новітніх технологій та стратегічних комунікацій. Взаємодія між Україною та Північноатлантичним альянсом у комунікаційній площині розгортається за двома ключовими векторами: у царині публічної (або громадської) дипломатії та в безпосередньо інформаційній сфері.

Що стосується публічної дипломатії, то ця співпраця відзначається як усталеними та міцними зв'язками, так і невпинним, динамічним розвитком.

Систематичними та вельми продуктивними стали візити до штаб-квартири НАТО, розташованої у Брюсселі, представників широкого кола українських зацікавлених сторін. Серед них – фахівці прес-служб безпекових та силових відомств, військові та цивільні кореспонденти, перспективні молоді дослідники, управлінці середньої ланки державної служби, очільники регіональних бібліотечних установ, керівники закладів вищої освіти, а також парламентські делегації народних депутатів України.

Ще донедавна в українському суспільстві був відсутній консенсус щодо необхідності приєднання до НАТО. Проте, після 2014 р. більшість громадян погоджуються із євроатлантичним курсом влади. Якісна зміна суспільної думки на користь неупередженого ставлення до НАТО – це кропітка й тривала робота, що вимагає спільних зусиль держави, суспільних інститутів, кожного громадянина, спрямована на зміну настроїв у суспільстві після майже піввікової радянської антинаатовської пропаганди.

За останніх десять років Україна і НАТО досягли значного прогресу в розвитку справжнього партнерства в багатьох напрямках, посиливши взаємну довіру і зміцнивши співробітництво.

Наразі, хоч НАТО і напряду не може втручатися в українсько-російську війну, члени Альянсу фінансово, гуманітарно, дипломатично підтримують Україну. На жаль, якби ми були членами НАТО, допомога була б значно масштабнішою. Сподіваємося, що слід за вступом до ЄС, Україна найближчим часом стане також повноцінним членом НАТО.

Таким чином, відносини України з Альянсом пройшли непростий та довготривалий шлях, проте партнерство між країною і НАТО є стратегічно важливою в умовах російської агресії. Взаємодія між альянсом в Україною на даному етапі, підпорядкована та слугує підвищенню обороноздатності держави, та модернізації Збройних Сил України до рівня міжнародних стандартів.

Партнерство України з Північноатлантичним альянсом посідає одне з центральних, найбільш вагомих та стратегічно важливих місць в архітектурі зовнішньополітичного курсу сучасної України. Його вагомість є колосальною та

беззаперечно неоціненною для гарантування безпеки та довготривалої стабільності не лише в національних масштабах української держави, а й у більш широкому контексті, охоплюючи весь європейський регіон, де вона відіграє визначальну роль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Автушенко І. Перепідготовка військовослужбовців збройних сил України за програмою НАТО-Україна. *Європейські історичні студії*. 2018. № 11. С. 99-112.
2. Бурдяк В., Мороз І. Перспективи співробітництва «Україна – НАТО» і роль у ньому польського фактора. *Політичний менеджмент. ІПіЕНД*. № 3, 2008. С. 165-174
3. Війну в Україні неможливо зупинити без втручання НАТО" - військові експерти у США. *Голос Америки*. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/nato-ozbrojennia-zbroya-rakety-rszv-vtraty-bridlav-klark-atlantychna-rada-viyna-rosia-ukraina/6616819.html> (дата звернення: 21.06.2022).
4. Вибрані основоположні документи НАТО та Україна-НАТО.К.: ТОВ «Інсайт-плюс», 2006. 95 с.
5. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики. Вибр. наук. праці. Київ. НІСД, 2016. 528 с.
6. Грачевська Т.О. Особливості нормативно- правової регламентації двостороннього співробітництва України і НАТО. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Сер.: Політичні науки*. 2017. № 2. С. 42–46.
7. Долгов І., Корендович В. Україна і НАТО. *Наука і оборона*. №4. 2013. С. 3-7.
8. Довідник НАТО. Brussels: Office of Information and Press, 2001. 608 с.
9. Зленко А. М. Зовнішня політика України: від романтизму до прагматизму: виступи, промови, інтерв'ю, статті. Київ: Преса України, 2001. 369 с.
10. Каляєв А. Членство України в НАТО як геополітичний імператив у контексті національної та регіональної безпеки. *Науковий вісник*. 2014. Вип. 14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_14_4 (Дата звернення, 30.09.2020).

11. Капітоненко М. Брюссельський саміт НАТО та прагнення України до набуття членства: новий порядок денний альянсу. *UA: Ukraine Analytica*. Випуск 4 (14). Київ. 2018. С. 21-27.
12. Кермач Р. Ставлення українців до НАТО: актуальні тенденції, приховані мотивації та завдання на майбутнє. Інформаційно-аналітичне видання Громадська думка. *Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва*. №30. 2017. С.15-16.
13. Король І. Військові аспекти євроатлантичної інтеграції України. *Актуальні аспекти реалізації євроінтеграційних прагнень України*. №3. 2008. С. 107- 141.
14. Кушта О. Трансформація відносин Україна-НАТО в контексті російсько-українського збройного конфлікту. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2018. Випуск 44. С. 147-162.
15. Магомедов А.О. Україна і НАТО в контексті суспільнополітичних трансформацій 90-х рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст.: дис.... канд. іст. наук: 07.00.01. Переяслав, 2021. 331 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Mahomedov_Andrii/Ukraine_i_NATO_v_konteksti_sus_pilno-politychnykh_transformatsii_90-kh_rr_KhKh_st_poch_KhKhI_st.pdf? (дата звернення:21.06.2022).
16. Магомедов А. Становлення відносин Україна – НАТО в умовах зовнішньополітичних викликів безпеці України: 1990–І РР. Соціум. Документ. Комунікація. 2020. Вип. 10. С. 360-392
17. Мелещенко Т., Стоян Т., Цибух В., Карабардін А. Сучасні тенденції міжнародних відносин. Збірник матеріалів всеукраїнської конференції. Київ, 2021. 150 с.
18. Міжнародні відносини і євроатлантична інтеграція України (під заг. редакцією Л.С.Голопатюка). К.: Освіта України, 2005. 403 с.
19. На Львівщині завершилися українсько-білоруське військове навчання. *Агенція інформації та аналітики galinfo*. URL:

https://galinfo.com.ua/news/na_lvivshchyni_zavershylys_ukrainskobiloruske_viyukove_navchannya_76854.html (дата звернення: 20.06.2022).

20. Нестерцова-Собакарь О. Поглиблення відносин стратегічного партнерства з організацією Північноатлантичного договору (НАТО) як пріоритетний напрямок захисту національних інтересів у сфері зовнішньополітичної діяльності. Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету. 2022. С. 318-320.

21. Організація Північноатлантичного договору. Офіційний сайт. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_192648.html (дата звернення: 21.06.2022).

22. Основи європейської та євроатлантичної інтеграції України: навчальний посібник. / За заг. ред. Академіка НАН України д.т.н. В.П.Горбуліна.К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. 416 с.

23. Пашук Ю., Проховник П., Федоренко В. Військово-історичні аспекти міжнародного військового навчання «Rapid trident 2019». *Військово-науковий вісник*. №6. 2020. С. 3-18.

24. Пошедін О. Адаптація НАТО до сучасних викликів та механізми співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. № 4 (43). С. 73-81.

25. Постанова Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України», 1993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>.

26. Партнерство заради миру. Рамковий документ, 1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_001

27. Прийдун С. Становлення та розвиток політико-дипломатичних відносин України та НАТО: 1992-1994 рр. *Каразінські читання (історичні науки)*. Тези доповідей 69 міжнародної наукової конференції 29 квітня 2016 р. Харків. 2016. С. 141-143.

28. Рівень підтримки громадянами вступу України до ЄС та НАТО (січень 2020р. соціологія). *Разумков Центр*. 31 січня 2020. URL: <https://cutt.ly/wkL4x6j> (дата звернення: 20.06.2022).
29. Савченко С. Фінансові інструменти міжнародного науковотехнічного співробітництва. *Причорноморські економічні студії*. № 15. 2017. С. 26-30.
30. Тодоров І. Річна національна програма як інструмент євроатлантичної інтеграції України. *UA: Ukraine Analytica*. № 4 (14). Київ. 2018. С. 28-33.
31. Тодоров І. Україна – НАТО: сучасний стан відносин і перспективи. *Міжнародний науковий вісник*. 2023. № 1-2 (27-28). С. 10-20.
32. Троян С. Характер і специфіка пострадянських інтеграційних процесів і Україна. *Історія в рідній школі*. 2016. № 5. С. 25-28.
33. Фролов В., Устименко О. Особливості впровадження в ЗС України систем військового управління за принципами та стандартами НАТО. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2018. № 3. С. 18-26.
34. Україна на шляху до НАТО: через радикальні реформи до набуття членства (за ред. Г.М.Перепелиці). К.: ВД «Стилос», 2004 400 с.
35. Яковлев А.А. Питання євроатлантичної інтеграції в сучасному конституційному процесі України. *ScienceRise: Juridical Science*. № 3(9). 2019. С. 12-16.
36. Cafruny A., Fouskas V., Mallinson W., Voynitsky A. Ukraine, multipolarity and the crisis of grand strategies. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*. 2023. Vol. 25. Is. 1. P. 1-21.
37. Chabarovskiy O. Deepening Crisis in the CIS. *The Ukrainian Review*. Vol. XL, №. 4. A Quarterly Journal. London, 1992. P. 6-8.
38. De Deugd N. «Ukraine and NATO: The Policy and Practice of Cooperating with the Euro-Atlantic Security Community. *The Centre of European Security Studies (CESS)*. Groningen, Netherlands. 2007. 154 p.

39. Steven E. Miller. The Case against a Ukrainian Nuclear Deterrent. *Foreign Affairs*. Vol. 72. №. 3 (Summer, 1993), P. 67-80.

40. Why NATO May Want Ukraine: The Western Case in Favor of Ukrainian NATO Membership. S. De Spiegeleire, K. Holynska, Y. Sapolovych. Ukraine Foundation withing the framework of Kyiv Security Forum Project. Kyiv, 2018. 20 p.